

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057 (print)
ISSN 2520-2065 (online)

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 1 (101) / 2021
2 ТОМ

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 1 (101)

2 том

Київ 2021

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ниценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Вергун Антоніна Миколаївна, Сорока Марія Анатоліївна**
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА 8
- Ишунов Вячеслав Васильевич**
СЛУЧАЙНАЯ ТОВАРНАЯ ФОРМА ОБМЕНА: ТОРГ 13
- Кузьмін Олег Володимирович, Стукальська Наталія Миколаївна,
Корецька Ірина Львівна, Карпуніна Маргарита Віталіївна, Шула Володимир Сергійович**
ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ РАЦІОНІВ ХАРЧУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА 24
- Павлова Олена Миколаївна, Павлов Костянтин Володимирович,
Сур'як Алла Володимирівна, Денисюк Євгенія Валентинівна**
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ 33
- Терзиев Венелин Кръстев, Климук Владимир Владимирович**
МОДЕЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА:
ОПЫТ БЕЛАРУСИ..... 41
- Тучак Тетяна Володимирівна, Моргуненко Артем Сергійович**
ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ 46

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Скоромний Ярослав Ігорович**
ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ ЯК ПІДСТАВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ 50

Вергун Антоніна Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Київський національний університет технологій та дизайну*

Вергун Антонина Николаевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Verhun Antonina

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Finance and Financial and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design
ORCID: 0000-0002-2825-9511*

Сорока Марія Анатоліївна

*студентка
Київського національного університету технологій та дизайну*

Сорока Мария Анатольевна

*студентка
Киевского национального университета технологий и дизайна*

Soroka Maria

*Student of the
Kyiv National University of Technologies and Design*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE SYSTEM DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE'S INFORMATION SECURITY MANAGEMENT

Анотація. Інформація та інформаційні системи, мережі, в яких вона функціонує, є важливими ресурсами організації. Їх доступність, цілісність та конфіденційність можуть мати особливе значення для забезпечення конкурентоздатності організації, рентабельності, відповідності правовим нормам та іміджу організації. Сучасні організації сьогодні не убезпечені від порушення режиму безпеки, що зумовлено низкою факторів. Водночас, внаслідок посилення залежності організацій від інформаційних, комунікаційних систем та послуг вони можуть стати вразливішими до порушень режиму безпеки.

В статті досліджено теоретичні основи та методичні підходи до управління інформаційною безпекою підприємства. А саме: визначено сутність політики захисту інформації та виокремлено основні характеристики управління інформаційною безпекою, досліджено основні принципи та процеси при управлінні інформаційною безпекою.

Ключові слова: інформаційна безпека, система управління інформаційною безпекою, організація інформаційної безпеки на підприємстві.

Аннотация. Информация и информационные системы, сети, в которых она функционирует, являются важными ресурсами организации. Их доступность, целостность и конфиденциальность могут иметь особое значение для обеспечения конкурентоспособности организации, рентабельности, соответствия правовым нормам и имиджа организации. Современные организации сейчас не защищены от нарушения режима безопасности, что обусловлено рядом факторов. В то же время, вследствие усиления зависимости организаций от информационных, коммуникационных систем и услуг они могут стать более уязвимыми к нарушениям режима безопасности.

В статье исследованы теоретические основы и методические подходы к управлению информационной безопасностью предприятия. А именно: определены сущность политики защиты информации и выделены основные характеристики управления информационной безопасностью, исследованы основные принципы и процессы при управлении информационной безопасностью.

Ключевые слова: информационная безопасность, система управления информационной безопасностью, организация информационной безопасности на предприятии.

Summary. Information and informational systems, networks in which it operates, are important resources of the enterprise. Their availability, integrity and confidentiality can be of particular importance to ensure the competitiveness of the enterprise, profitability, compliance with legal norms and the enterprise's image. Today's enterprises are not safe from security breaches due to a number of factors. At the same time, due to the increasing dependence of enterprises on informational, communication systems and services, they may become more vulnerable to security breaches.

The article studies the theoretical foundations and methodological approaches to information security management of the enterprise. Namely: the essence of the information protection policy has been determined and the main characteristics of information security management have been singled out, the basic principles and processes in information security management have been studied.

Key words: information security, system of information security management, organization of the enterprise's information security.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ведення бізнесу успіх часто залежить не тільки від умінь виготовляти та продавати якісні, конкурентоспроможні товари та послуги, але й від здібностей підприємця та його співробітників захистити свій бізнес від негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Забезпечення стійкого зростання підприємства, стабільності результатів його діяльності, досягнення поставлених цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, неможливо без розробки і проведення виваженої стратегії підприємства, яка в сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи її захисту [1].

З кожним днем з'являються нові загрози, які здатні нанести збитків організації. Це зокрема хакерські дії, соціальна інженерія, втручання до системи, злом, несанкціонований доступ до системи, комп'ютерні злочини, продаж інформації, спуфінг, 4 руйнування інформаційної системи, атаки на систему (наприклад, розподілена відмова в обслуговуванні), перегляд інформації з обмеженим доступом, фальсифікація та підроблення даних, зловмисні коди (віруси, логічні бомби, «троянські коні» тощо), продаж персональної інформації, дефекти системи тощо. Можна стверджувати, що такі загрози з часом набуватимуть все більшого поширення.

Поширення інформаційних та комунікаційних систем надає все нові можливості для несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, а тенденція до переходу на розподілені обчислювальні системи зменшує можливості спеціалістів централізовано контролювати інформаційні системи та мережі [3].

З огляду на зазначене, дослідження ключових складових забезпечення інформаційної безпеки підприємства є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні аспекти інформаційної безпеки підприємства та особливості її управління знайшли відображення в працях таких вчених як: Ю. Р. Гарасим [2], П. І. Гаранюк [2], В. Б. Дудикевич [2], І. О. Козлюк [2], В. А. Ромака [2], Тарасенко І. О. [1] та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні теоретичних основ та аналізі методичних підходів до управління інформаційною безпекою на основі системного підходу.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких завдань: визначення сутності політики захисту інформації та виокремити основні характеристики управління інформаційною безпекою, дослідити основні принципи та процеси при управлінні інформаційною безпекою.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день інформація є одним із пріоритетних ресурсів, який забезпечує підприємству додану вартість, і внаслідок цього потребує захисту. Система управління інформаційною безпекою (СУІБ) — це частина загальної системи управління, що базується на аналізі ризиків і призначена для проектування, реалізації, контролю, супроводження та вдосконалення заходів у галузі інформаційної безпеки. Цю систему складають організаційні структури, політика, дії з планування, обов'язки, процедури, процеси і ресурси [3].

Найбільш вагомим метою більшості систем інформаційної безпеки (ІБ) є захист бізнесу та знань

компанії від знищення або витоку. Також однією з основних цілей системи інформаційної безпеки є гарантія майнових прав та інтересів клієнтів. У той же час заходи з інформаційної безпеки не повинні обмежувати або ускладнювати процеси обміну інформацією в компанії, оскільки це може поставити під загрозу розвиток організації [3].

З точки зору цільового призначення, процеси ІБ в організації класифікуються на процеси забезпечення та процеси управління. Процеси забезпечення ІБ призначені для реалізації безпосередніх організаційних і технічних функцій захисту активів компанії (технічних засобів, програмного забезпечення та інформаційних активів). Процеси управління ІБ призначені для реалізації керуючих дій щодо системи забезпечення ІБ.

Серед основних процесів управління інформаційною безпекою можна виділити наступні:

- підтримка в актуальному стані документаційного та інформаційного забезпечення ІБ;
- ідентифікація та класифікація активів компанії (об'єктів захисту);
- оцінка ризиків ІБ;
- робота з персоналом з питань ІБ;
- управління інцидентами ІБ;
- оцінка відповідності вимогам власних політик ІБ і вимогам регуляторів в області ІБ і ін.

Процес забезпечення інформаційної безпеки підприємства — це безперервна діяльність з планування, реалізації, оцінювання та удосконалення процесів забезпечення і управління ІБ.

Необхідно відзначити, що найбільш ефективним способом управління інформаційною безпекою є впровадження системного підходу, що включає в себе введення керівництвом і власниками підприємств єдиних вимог до всіх елементів системи управління підприємством та організації контролю їх виконання, розподіл сфер відповідальності по всіх категоріях персоналу, встановлення нормативних значень показників інформаційної безпеки [1; 4].

Основний рушійним процесом системи управління ІБ є аналіз ризиків, оскільки він виконується не тільки при створенні СУІБ, але й при зміні бізнес-процесів організації і вимог з безпеки. Необхідно підібрати таку методику аналізу ризиків, яку можна було б використовувати з мінімальними змінами на постійній основі. Є два шляхи: використовувати існуючі на ринку методику і інструментарій для оцінки ризиків або ж розробити свою власну методику, яка найкращим чином буде підходити до специфіки компанії і охоплена системою управління інформаційної безпеки області діяльності. Останній варіант найкращий, оскільки поки більшість існуючих на ринку продуктів, що реалізують ту чи іншу методику аналізу ризиків, не відповідають вимогам стандартів ISO / IEC 27001 та ISO / IEC 27002. Типовими недоліками таких методик є:

- стандартний набір загроз і вразливостей, який часто неможливо змінити;

- прийняття в якості активів тільки програмно-технічних і інформаційних ресурсів — без розгляду людських ресурсів, сервісів і інших важливих ресурсів;

- загальна складність методики з точки зору її стійкого і повторюваного використання.

У процесі аналізу ризиків для кожного з активів або групи активів проводиться ідентифікація можливих загроз і вразливостей, оцінюється ймовірність реалізації кожної із загроз і, з урахуванням величини можливих збитків для активу, визначається величина ризику, що відображає критичність тієї чи іншої загрози. Необхідно відзначити, що відповідно до вимог Стандарту в процедурі аналізу ризиків повинні бути ідентифіковані критерії прийняття ризиків та прийнятні рівні ризику. Ці критерії повинні базуватися на досягненні стратегічних, організаційних і управлінських цілей організації. Вище керівництво компанії використовує дані критерії, приймаючи рішення щодо прийняття превентивних заходів для протидії виявленим ризикам. Якщо виявлений ризик не перевищує встановленого рівня, він є прийнятним, і подальші заходи щодо його обробки не проводяться. У разі ж, коли виявлений ризик перевищує прийнятний рівень критичності загрози, вище керівництво повинне прийняти одне з таких можливих рішень: зниження ризику до прийняттого рівня за допомогою застосування відповідних контрзаходів; прийняття ризику; уникнення ризику; переклад ризику в іншу область, наприклад, за допомогою його страхування.

Як відомо, в основі СУІБ лежить модель безперервного поліпшення якості, також відомий як цикл Демінга або цикл PDCA. Звідси стають очевидні чотири процесу СУІБ:

Процес планування, метою якого є виявлення, аналіз та проектування способів управління ризиками інформаційної безпеки. При створенні цього процесу слід розробити методику категоріювання інформаційних активів і формальної оцінки ризиків на основі даних про актуальні для нашої інформаційної інфраструктури загрози і вразливості. Стосовно до аудиту PCI DSS можна виділити два типи цінних інформаційних активів, що володіють різним рівнем критичності — дані про власників карт і критичні аутентифікаційні дані.

Процес впровадження спланованих методів обробки ризиків, що описує процедуру запуску нового процесу забезпечення інформаційної безпеки, або модернізації існуючого. Особливу увагу слід приділити опису ролей і обов'язків, а також планування впровадження.

Процес моніторингу функціонуючих процесів СЗІБ.

Процес вдосконалення заходів безпеки та безпеки відповідно до результатів моніторингу, що дає можливість здійснити коригувальні та профілактичні дії.

На практиці ці процеси описуються політикою управління інформаційною безпекою, яка є або частиною політики захисту інформації, або незалежним документом, представленим на найвищому рівні тривірневої структури бази даних регуляторних документів.

Для невеликих компаній, а також окремих підрозділів буде досить розробити методіку формального аналізу інформаційних ризиків і передбачити процедуру перегляду процесів за результатами регулярного аудиту.

Таким чином, основними характеристиками управління інформаційною безпекою на сучасному етапі є комплексний підхід, оперативне прийняття управлінських рішень, персональна відповідальність.

Основними процесами управління інформаційною безпекою на підприємстві визначені: підтримка в актуальному стані документації ІБ, ідентифікація та класифікація активів, оцінка ризиків ІБ, робота з персоналом з питань ІБ, управління інцидентами ІБ, оцінка відповідності вимогам власних політик ІБ.

Не менш важливим фактором успішного впровадження СУІБ є створення робочої групи, відповідальної за впровадження СУІБ. До її складу мають увійти:

- представники вищого керівництва організації;
- представники бізнес-підрозділів, охоплених СУІБ;
- фахівці підрозділів, що забезпечують інформаційну безпеку в компанії, які мають відповідну освіту або підготовку, знають основні принципи і кращі практики в області інформаційної безпеки.

Перераховані співробітники повинні розуміти універсальні механізми систем управління, знати вимоги стандартів і пройти навчання з питань створення та експлуатації СУІБ. До складу робочої групи, окрім співробітників компанії, можуть входити також залучені консультанти, що спеціалізуються в питаннях побудови СУІБ. Доброю практикою є створення в організації комітету з інформаційної безпеки, який, крім питань, пов'язаних з впровадженням СУІБ, повинен на постійній основі забезпечити вирішення завдань, що визначаються експлуатацією даної СУІБ і її безперервним вдосконаленням.

Організація інформаційної безпеки — складова частина системи захисту інформації, яка визначає і виробляє порядок і правила функціонування об'єктів захисту і діяльності посадових осіб з метою забезпечення захисту інформації.

Організація інформаційної безпеки на підприємстві — регламентація виробничої діяльності та взаємовідносин суб'єктів (працівників підприємства) на нормативно-правовій основі, що виключає або послаблює нанесення збитку даному підприємству.

Перше з наведених визначень більшою мірою показує сутність організаційної захисту інформації. Друге — розкриває її структуру на рівні підприємства. Разом з тим обидва визначення підкреслюють важливість нормативно-правового регулювання

питань захисту інформації поряд з комплексним підходом до використання в цих цілях наявних сил і засобів. Основними напрямками організації захисту інформації є: організація роботи з персоналом, організація внутрішньо об'єктного і пропускового режимів і охорони, організація роботи з носіями відомостей, комплексне планування заходів щодо захисту інформації, організація аналітичної роботи і контролю.

Основна мета організації інформаційної безпеки — це збереження головних для організації характеристик інформаційної безпеки: доступність, конфіденційність, цілісність.

Система інформаційної безпеки підприємства побудована на ряді принципів:

Комплексність / системність. Цей принцип передбачає створення такої системи безпеки, яка б забезпечувала захист підприємства, його майна, персоналу, інформації, різних сфер діяльності від усіх можливих небезпек та загроз, форс-мажору, тобто системи безпеки (її складових, сили, засоби) повинні бути достатніми для забезпечення економічної, екологічної, наукової, технічної, кадрової, пожежної та інших видів безпеки. У забезпеченні безпеки підприємства повинні брати участь не тільки штатні працівники та спеціальні служби, але майже кожен, хто працює на підприємстві. Організаційною формою комплексного використання сил і засобів повинна бути програма забезпечення безпеки підприємства.

Пріоритет профілактичних заходів (своєчасність). Система безпеки повинна бути побудована таким чином, щоб вона могла виявити різні руйнівні фактори на ранній стадії, вжити заходів щодо запобігання їх шкідливого впливу та заподіяти шкоду підприємству. Реалізація цього принципу економічно набагато вигідніше, ніж усунення шкоди.

Неперервність. Система безпеки повинна бути побудована таким чином, щоб вона працювала, постійно захищаючи інтереси підприємства в умовах ризику та опору зловмисникам.

Законність. Усі дії щодо забезпечення безпеки підприємства повинні здійснюватися на основі чинного законодавства і не суперечити йому. Ті заходи безпеки, які розробляються на самому підприємстві, також повинні базуватися та здійснюватися в рамках діючих правових актів.

Плановість. Цей принцип передбачає використання надійності у функціонуванні системи безпеки. Це дозволяє учаснику процесу логічно та послідовно виконувати дії для досягнення загального результату. На основі одного задуму організовується вся діяльність із забезпечення безпеки. Цей задум викладений в комплексній програмі та в конкретних планах по окремих видів та напрямках безпеки.

Економічність. Система безпеки повинна бути спроектована таким чином, щоб витрати на її забезпечення були економічно виправдані, а витрати були оптимальними і не перевищували рівень, при якому втрачається економічний сенс їх застосування.

Взаємодія. Для того щоб забезпечити безпеку підприємства, необхідно, щоб зусилля всіх його співробітників, підрозділів, служб були скоординовані. Тобто всі учасники цього процесу повинні взаємодіяти один з одним, чітко знаючи, хто за що відповідає, а хто що робить. Принцип взаємодії також передбачає встановлення тісних ділових контактів і координацію дій з зовнішніми організаціями (правоохоронними органами, місцевими або районними службами безпеки, органами влади і т.д.), Здібними надати потрібну допомогу у забезпеченні безпеки підприємства. Це завдання може виконати комітет (група, рада і т.д.) безпеки підприємства.

Поєднання гласності та конфіденційності. Система основних заходів безпеки повинна бути відома всім працівникам підприємства; її вимоги повинні бути виконані. Це дозволить своєчасно виявляти і запобігати потенційні і реальні небезпеки та загрози. У той же час ряд способів, сил, коштів, методів безпеки повинен бути помітний і відомий дуже вузькому колу фахівців, що дозволить більш ефективно протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам, своєчасно запобігати збиток підприємству.

Компетентність. Питання забезпечення безпеки підприємства є актуальним. В результаті навмисних дій зловмисників, недобросовісної конкуренції, прийняття катастрофічно ризикованих рішень і т. Д Бізнесу може бути завдано непоправної шкоди. Тому питання безпеки підприємства повинні вирішувати не аматори, а професіонали, які глибоко знають суть проблеми, здатні своєчасно оцінити ситуацію і прийняти правильне рішення. Система безпеки підприємства повинна бути побудована відповідно до політики і стратегії безпеки.

Сама організація управління ІБ підприємства закладається у створенні служб, що відповідають за забезпечення конфіденційної інформації. Струк-

тура і склад таких служб залежить від фінансового стану самої організації. Утримання подібних служб вимагає чималих фінансових витрат. Однак, в даний час є підприємства, які в змозі утримувати такі структури, забезпечуючи тим самим безпеку конфіденційної інформації, а значить, і її економічне благополуччя. І в подальшому кількість таких фірм, ми сподіваємося, буде постійно зростати.

Очолювати цю роботу повинен начальник служби безпеки інформації. Для більш дрібних фірм (організацій) — помічник начальника служби безпеки фірми з інформаційної безпеки. Ця посада може бути штатною, або її можна займати за сумісництвом (залежить від статусу фірми і її фінансового стану). Крім того, за кожною зоною відповідальності повинні бути призначені відповідальні за забезпечення безпеки інформації. Такі ж відповідальні призначаються і на кожен об'єкт обчислювальної техніки. Що стосується безпеки зв'язку, то тут повинні бути відповідальні за забезпечення безпеки кожного виду зв'язку (електронного, телефонного, телеграфного, факсимільного, при передачі даних). Ці посади також займаються за сумісництвом.

Висновки. Таким чином, у керівника служби безпеки інформації з'являється структура, яку можна навчити і організувати її ефективного функціонування щодо забезпечення безпеки інформації в цілому на підприємстві.

Основна мета будь-якої системи захисту інформації — забезпечити стабільну роботу об'єкта: запобігти загрозам його безпеці, захистити законні інтереси власника інформації від протиправних атак (у тому числі кримінальних злочинів у цій галузі відносин) для забезпечення нормальної виробничої діяльності всіх підрозділів об'єкта; покращити якість наданих послуг та гарантувати безпеку прав власності та інтересів клієнтів.

Література

1. Тарасенко І. О. Використання системного підходу до управління фінансовою безпекою підприємства / І. О. Тарасенко, А. М. Вергун // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. 2014. № 1 (26). С. 6–10.
2. Навчальний посібник / В. А. Ромака, В. Б. Дудикевич, Ю. Р. Гарасим, П. І. Гаранюк, І. О. Козлюк. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 232 с.
3. Система управління інформаційною безпекою як ключовий чинник успішності організації // Інститут Навчання Менеджерів Якості. URL: <https://ua.ikmj.com/isms/>
4. Вергун А. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення моніторингу рівня фінансової безпеки промислових підприємств / А. М. Вергун // Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 11. С. 28–32.

References

1. Tarasenko I. O. Vykorystannja systemnogho pidkxodu do upravlinnja finansovuju bezpekoju pidpryjemstva / I. O. Tarasenko, A. M. Verhun // Naukovyj visnyk: finansy, banky, investyciji. 2014. # 1 (26). S. 6–10.
2. Navchalnyj posibnyk / V. A. Romaka, V. B. Dudykevych, Ju. R. Gharasym, P. I. Gharanjuk, I. O. Kozljuk. Ljviv: Vydavnytstvo Ljvivs'kohoji politekhniki, 2012. 232 s.
3. Systema upravlinnja informacijnoju bezpekoju jak kljuchovyj chynnyk uspishnosti orghanizaciji // Instytut Navchannja Menedzheriv Jakosti. Rezhym dostupu: <https://ua.ikmj.com/isms/>
4. Verhun A. M. Informacijno-analitychne zabezpechennja monitorynghu rivnja finansovoji bezpeky promyslovykh pidpryjemstv / A. M. Verhun // Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukrajinі. 2016. # 11. S. 28–32.

Ищунув Вячеслав Васильевич

Новомосковск, Украина

Ishunov Vjacheslav

Novomoskovsk, Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2057-2021-1-6823

СЛУЧАЙНАЯ ТОВАРНАЯ ФОРМА ОБМЕНА: ТОРГ

RANDOM COMMODITY FORM OF EXCHANGE: BARGAINING

Аннотация. Отличительной особенностью случайной формы товарообмена является отсутствие цены внешнего происхождения. Определяя нулевую стоимость самостоятельно, экономические субъекты закладывали в нее выгоду только для себя. Вследствие этого в акте обмена ее участникам пришлось учитывать интересы визави. Процесс согласования интересов протекал в форме торга. Обладание уравнением нулевой стоимости для обоих участников обмена дает возможность детально просканировать процесс торга и выявить все потенциальные варианты менового отношения.

Ключевые слова: товар, цена, стоимость.

Summary. A distinctive feature of the random form of trade is the absence of external prices. Determining the zero cost on their own, economic actors put benefits in it only for themselves. As a result, in the act of exchange, its participants had to take into account the interests of the counterpart. The process of harmonization of interests proceeded in the form of bargaining. Possession of the zero-value equation for both exchange participants makes it possible to scan the bargaining process in detail and identify all potential options for the exchange ratio.

Key words: product, price, cost.

Вводная часть

Постановка проблемы. В истории человечества можно выделить семь форм обмена и соответствующие им формы стоимости:

- 1) случайная товарная форма;
- 2) общая товарная форма;
- 3) случайная денежная форма;
- 4) общая денежная форма;
- 5) 1-я номинально-денежная форма (*золотой стандарт*);
- 6) 2-я номинально-денежная форма (*система вторичных денежных эталонов*);
- 7) 3-я номинально-денежная форма (*электронные деньги*).

Специфика перехода от старой формы обмена к новой заключается в том, что, начиная со второй, в момент рождения стоимости новой формы в ее структуру обязательно входит старая цена из прошлой стоимости. Таким образом, цена играет роль связующего звена между историческими формами. Что же касается первой формы обмена, то в отсутствие внешней цены экономическим субъектам пришлось определять нулевую стоимость самостоятельно.

Эта особенность развития обмена обуславливает метод познания исторических форм обмена. Все начинается с уравнения нулевой стоимости, с открытием которого появляется возможность начать исследование первой исторической формы обмена. В итоге должна обнаружиться меновая стоимость, которая содержит в своей структуре цену. Именно эта цена, в свою очередь, позволит изучать уже вторую форму обмена и так далее, вплоть до седьмой формы. Так на фундаменте из уравнения нулевой стоимости должно возникнуть семиэтажное «здание» науки экономика.

Анализ исследований и публикаций. Идентификацию исторических форм стоимости первым осуществил древнегреческий мыслитель Аристотель (384–322 год до н. э). Вот его рассуждения на эту тему: «*[Пусть] дом — α , десять мин — β , ложе — γ ; α — это половина β , если дом, — полагает Аристотель, — стоит пять мин или равен пяти минам. Ложе γ есть десятая часть β ; ясно тогда, сколько лож равно дому, а именно пять. Ясно также, что до монеты обмен происходил как раз таким образом, потому что безразлично, дать ли за дом пять лож или цену пяти лож*» [1, с. 157]. Автор выделяет две

исторические формы: товарную форму стоимости (*пять лож равно дому*) и денежную (*дом стоит пять мин*).

Систематизацией форм стоимости занимался и К. Маркс (1818–1883), который обнаружил четыре формы [5, с. 57–80]:

- 1) простая, единичная, или случайная, форма стоимости;
- 2) полная, или развернутая форма стоимости;
- 3) всеобщая форма стоимости;
- 4) денежная форма стоимости.

Постановка задачи. Порядка 800 тыс. лет назад, во времена гейдельбергсисов (*Homo heidelbergensis*), люди начали охотиться на крупных животных: слонов, носорогов, бизонов. Это требовало *объединения* усилий всей общины. Со временем совместная охота перестала обеспечивать необходимый достаток, отчего наступила эпоха пищевых кризисов, которая сопровождалась голодом и каннибализмом. Одним из первых примером людоедства являются надрезанные кости подростка из пещеры Гран Долина в Испании возрастом 780 тыс. лет назад. Каннибализм стал распространенным явлением: признаки насильственной смерти и следы каннибализма обнаружены в пещерах Сима де лос Уэсос в Испании, Монте Чирчео в Италии, Штейнгейм в Германии, Крапина в Югославии, Бодо в Эфиопии, Клазиес Ривер в Южной Африке и др.

Вместе с тем кризисы обусловили переход к новому способу добывания пищи. Приблизительно 200–300 тыс. лет назад во времена обитания неандертальца (*Homo neanderthalensis*) произошло *разделение* труда по половому признаку — обнаружены охотничьи лагеря, в которых продолжительное время обитали только мужчины [6, 263]. Обособление женских и мужских коллективов, в свою очередь, стало причиной становления института собственности и зарождению обмена между собственниками. Такова предыстория эволюции общественных отношений, обусловивших появление случайной товарной формы обмена.

Характерной особенностью случайной формы товарообмена является то, что перед ее возникновением отсутствовала цена внешнего генезиса. Определяя перед обменом нулевую стоимость, необходимую для распределения необходимого и прибавочного продукта, экономические субъекты закладывали в стоимость выгоду лишь для себя. Вследствие этого в акте обмена ее участникам пришлось учитывать интересы визави. Процесс согласования интересов протекал в форме торга. Торг имеет особую структуру и механизм разрешения противоречий, которые и предстоит раскрыть.

Основная часть

Рассмотрим акт обмена случайной товарной формы между двумя участниками обмена, а начнем с анализа исходных данных каждого участника.

Основным условием существования человека как живого существа является восстановление затраченной энергии. Сравнение затраченной энергии в процессе труда и накопленной энергии в процессе потребления совершается человеком на уровне вегетативных ощущений как двух различных форм энергии человеческого тела — труда и пользы. Это соизмерение относительно экономического субъекта можно отобразить в аналитической форме с помощью уравнения соотношения труда и пользы в абстрактной форме [3]:

$$B \cdot A = E, \quad (1)$$

где A — затраченный труд, E — планируемая польза, B — эффективность использования условий обмена.

Основному условию человеческого бытия соответствует эффективность использования условий обмена энергий не меньше единицы $B \geq 1$, т.е. накопленная энергия не должна быть меньше затраченной, иначе истощение организма и смерть.

Пусть, первый экономический субъект произвел продукт $П1_{mp}$ в количестве $МП1_{mp}$ при трудоемкости условий труда $\mathcal{E}1$. Величину вложенного труда $A1$ можем вычислить с помощью модели труда [3]:

$$A1 = МП1_{mp} \cdot \mathcal{E}1. \quad (2)$$

Для восстановления сил нашему субъекту потребуется энергия потребления величиной $E2_n$, которая называется необходимой, численно равная затраченному труду $A1$. В этом случае показатель $B1$ будет равен минимальному значению $B1 = 1$, а уравнение (1) будет иметь следующий вид:

$$A1 = E2_n. \quad (3)$$

Допустим, что первый субъект будет удовлетворять потребность в энергии с помощью продукта потребления $П2_{nom}$. При эффективности условий потребления равной $\Phi2$ количество необходимого продукта $П2_n$, где заключена необходимая энергия потребления $E2_n$, можно вычислить с помощью модели потребления [3]:

$$П2_n = \frac{E2_n}{\Phi2} = nП2_{nom}.$$

Из данного уравнения найдем выражение необходимой энергии $E2_n$ в конкретной форме:

$$E2_n = nП2_{nom} \cdot \Phi2.$$

Используя полученное выражение необходимой энергии потребления $E2_n$ и выражение величины вложенного труда $A1$ (2), раскроем уравнение (3):

$$МП1_{mp} \cdot \mathcal{E}1 = nП2_{nom} \cdot \Phi2.$$

Данное уравнение отображает соотношение труда и пользы воспринимаемое первым субъектом в предметной, или конкретной форме.

С учетом того, что в сфере распределения продукт труда $П1_{mp}$ и продукт потребления $П2_{nom}$ пребыва-

ют в форме предлагаемого и спрашиваемого товара соответственно, т.е. $П1_{mp} = T1_{np}$ и $П2_{nom} = T2_{cn}$, соотношение труда и пользы обретает для первого экономического субъекта товарную форму восприятия:

$$MT1_{mp} \cdot \Delta 1 = nT2_{cn} \cdot \Phi 2.$$

Отсюда находим выражение цены предлагаемого товара [3], которая имеет минимальное значение:

$$\min ЦЕНА1 = \frac{\Delta 1}{\Phi 2} = \frac{nT2_{cn}}{MT1_{mp}}. \quad (4)$$

Соответственно стоимость предлагаемого товара $MT1_{mp}$ [3] будет иметь минимальное значение равное необходимому продукту $nT2_{cn}$:

$$\min ЦЕНА1(MT1_{mp}) = nT2_{cn}. \quad (5)$$

Минимальная стоимость — означает, что экономический субъект получит необходимый продукт лишь только тогда, когда отдаст весь свой товар.

Минимальная стоимость — это граничное условие неубыточного обмена. Экономический субъект должен в первую очередь определить именно минимальную стоимость, чтобы не заступить за дефлайн собственного выживания.

Уравнение (5) отображает восприятие первым экономическим субъектом соотношения труда и пользы в меновой, или стоимостной форме.

Обозначим основное **условие обмена** относительно первого участника обмена, которое с учетом $B1 \geq 1$ и минимальной стоимости (5) звучит следующим образом: *стоимость товара $T1$ не может быть меньше величины необходимого продукта:*

$$ЦЕНА1(xT1_{np}) \geq nT2_{cn}. \quad (6)$$

Обратимся ко второму экономическому субъекту. Допустим, что он изготовил продукт $П2_{mp}$ в количестве $NP2_{mp}$ при трудоемкости условий труда $\Delta 2$. Величину затраченного им труда $A2$ можно найти с помощью модели труда:

$$A2 = NP2_{mp} \cdot \Delta 2. \quad (7)$$

Рассмотрим граничное условие, когда эффективность использования условий обмена энергий $B2 = 1$. В этом случае польза будет минимальная и равна необходимой энергии потребления $E1_n$, которая равна по величине затраченному труду $A2$. Тогда уравнение соотношения труда и пользы в абстрактной форме (1) будет иметь следующий вид:

$$A2 = E1_n. \quad (8)$$

Предположим, что второй субъект будет удовлетворять потребность в энергии с помощью продукта $П1_{nom}$. При эффективности условий потребления равной $\Phi 1$ с помощью модели потребления можем вычислить количество необходимого продукта потребления $П1_n$, где содержится необходимая энергия потребления $E1_n$:

$$П1_n = \frac{E1_n}{\Phi 1} = mП1_{nom}.$$

Из данного уравнения находим выражение необходимой энергии потребления $E1_n$ в конкретной форме:

$$E1_n = mП1_{nom} \cdot \Phi 1.$$

Используя последнее выражение $E1_n$ и выражение затраченного труда $A2$ (7), модифицируем уравнение (8):

$$NP2_{mp} \cdot \Delta 2 = mП1_{cn} \cdot \Phi 1.$$

Настоящее уравнение отображает соотношение труда и пользы воспринимаемое вторым экономическим субъектом в овеществленной, или конкретной форме.

С учетом того, что в сфере распределения продукт труда $П2_{mp}$ и продукт потребления $П1_{nom}$ превращаются в товар, т.е. $П2_{mp} = T2_{np}$ и $П1_{nom} = T1_{cn}$, соотношение труда и пользы принимает относительно второго субъекта товарную форму:

$$NT2_{np} \cdot \Delta 2 = mT1_{cn} \cdot \Phi 1.$$

Отсюда находим выражение цены предлагаемого товара $T2_{np}$, которая имеет минимальное значение:

$$\min ЦЕНА2 = \frac{\Delta 2}{\Phi 1} = \frac{mT1_{cn}}{NT2_{np}}. \quad (9)$$

Соответственно, стоимость товара $NT2_{mp}$ также будет минимальной:

$$\min ЦЕНА2(NT2_{np}) = mT1_{cn}. \quad (10)$$

Обозначим основное **условие обмена** относительно второго участника обмена, которое с учетом $B2 \geq 1$ и значения минимальной стоимости (10) звучит следующим образом: *стоимость товара $T2$ не может быть меньше величины необходимого продукта:*

$$ЦЕНА2(yT2_{np}) \geq mT1_{cn}. \quad (11)$$

Взаимодействия спроса и предложения

В структуре отношений непосредственного товарообмена можно выделить несколько видов противостояния спроса и предложения (рис. 1).

Во-первых, первый экономический субъект ЭС1 как продавец предлагает свой товар $T1_{np}$ одновременно с этим как покупатель спрашивает чужой товар $T2_{cn}$, т.е. выступает в двух ипостасях одновременно.

Во-вторых, второй экономический субъект ЭС2 как продавец предлагает свой товар $T2_{np}$, а как покупатель спрашивает чужой товар $T1_{cn}$, то-есть также двойственен в своих отношениях.

В-третьих, синхронно в двух точках относительно товара $T1$ и товара $T2$, совершается *внешнее* взаимодействие спроса и предложения. Под его влиянием обмениваемые товары пребывают сразу в двух сущностях: в качестве предлагаемого товара для

Рис. 1. Структура отношений товарообмена

Источник: разработка автора

продавца и в качестве спрашиваемого товара для покупателя.

Особо выделим внешнее взаимодействие спроса и предложения относительно товара, за которым стоит противостояние труда и пользы разных экономических субъектов. Дело в том, что в отдельно взятом акте обмена величина затраченного труда «А» одним экономическим субъектом в товар *T* и величина планируемой пользы «Е» от этого же товара *T* другим экономическим субъектом заранее известны субъектам и имеют константные значения, т.е. $A = \text{const}$ и $E = \text{const}$. Из этого следует, что показатель равный отношению пользы и труда относительно данного товара будет величиной постоянной. Назовем данный показатель нормой полезности труда относительно товара и обозначим литерой «Н»:

$$H = \frac{E}{A} = \text{const.}$$

Норма полезности труда — это безразмерный показатель, показывающий, во сколько раз планируемая польза от конкретного товара будет превышать вложенный в него труд.

В акте обмена для каждого товара будет свой показатель:

$$H1 = \frac{E1}{A1} = \text{const}$$

$$H2 = \frac{E2}{A2} = \text{const,}$$

где $H1$ — норма полезности труда относительно товара $T1$;

$H2$ — норма полезности труда относительно товара $T2$.

Показатели $B1, B2$ и $H1, H2$ связаны между собой следующим образом:

$$B1 \cdot B2 = \frac{E2}{A1} \cdot \frac{E1}{A2} = \frac{E1}{A1} \cdot \frac{E2}{A2} = H1 \cdot H2 = \text{const} \quad (12)$$

Кстати, из данного выражения следует, что между показателя $B1$ и $B2$ устанавливается обратно пропорциональная зависимость, т.е. увеличение значения одного показателя вызывает снижение другого, и наоборот. Если, например, $B1$ имеет минимальное значение $B1 = 1$, то $B2$ будет иметь максимальное значение $B2 = H1 \cdot H2$. В свою очередь, если $B2$ будет иметь минимальное значение $B2 = 1$, то уже $B1$ будет иметь максимальное значение $B1 = H1 \cdot H2$.

С учетом того, что $B1 \geq 1$ и $B2 \geq 1$ интервал значений показателей $B1$ и $B2$ лежит в следующих границах:

$$1 \leq B1 \leq H1 \cdot H2$$

$$1 \leq B2 \leq H1 \cdot H2.$$

Выше было установлено, что при минимальном значении $B1 = 1$ цена (4) и стоимость (5) имеют минимальное значение, если же показатель $B1$ будет иметь максимальное значение $B1 = H1 \cdot H2$, то и цена, и стоимость товара $T1$ будут иметь максимальное значение:

$$\max \text{ЦЕНА1} = \frac{H1 \cdot H2 \cdot \Phi1}{\Phi2} = \frac{NT2_{cn}}{mT1_{np}}$$

$$\max \text{ЦЕНА1}(mT1_{np}) = NT2_{cn}.$$

При минимальном значении $B2 = 1$ цена (9) и стоимость (10) имеют минимальное значение. Если показатель $B2$ будет иметь максимальное значение $B2 = H1 \cdot H2$, то цена и стоимость товара $T2$ будут иметь максимальное значение:

$$\max \text{ЦЕНА2} = \frac{H1 \cdot H2 \cdot \Phi2}{\Phi1} = \frac{MT1_{cn}}{nT2_{np}}$$

$$\max \text{ЦЕНА2}(nT2_{np}) = MT1_{cn}.$$

Обратим внимание, что стоимости обмениваемых товаров относятся друг к другу как обратные или противоположные стоимости. Так, минимальной стоимости всегда противостоит максимальная, и наоборот:

$$\min \text{ЦЕНА1}(mT1_{np}) = nT2_{cn} \leftrightarrow \max \text{ЦЕНА2}^*(nT2_{np}) = MT1_{cn}.$$

$$\min \text{ЦЕНА2}(nT2_{np}) = mT1_{cn} \leftrightarrow \max \text{ЦЕНА1}^*(mT1_{np}) = NT2_{cn}.$$

Подобным образом минимальной цене противостоит обратная, максимальная:

$$\min \text{ЦЕНА1} = \frac{nT2_{cn}}{MT1_{np}} \leftrightarrow \max \text{ЦЕНА2}^* = \frac{MT1_{cn}}{nT2_{np}}$$

$$\min \text{ЦЕНА2} = \frac{mT1_{cn}}{NT2_{np}} \leftrightarrow \max \text{ЦЕНА1}^* = \frac{NT2_{cn}}{mT1_{np}}$$

Зависимость между ценами в общем виде можно отобразить аналитически. Если преобразовать выражение (12), выделяя ЦЕНА1 и обратную ей ЦЕНА2 , то получим выражение:

$$ЦЕНА1 \cdot ЦЕНА2 = \frac{T1_{cn} \cdot T2_{np}}{T2_{np} \cdot T1_{np}} = C_{ЦЕНА} = const.$$

Отсюда следует, что между противоположными ценами существует обратно пропорциональная зависимость, т.е. увеличение цены одного товара вызывает снижение обратной цены другого товара, и наоборот.

Соответственно, и между противоположными стоимостями устанавливается обратно пропорциональная зависимость, т.е. увеличение стоимости одного товара вызывает снижение противоположной, и наоборот.

Составляющие стоимости

Как известно [3], в обществе спрашиваемый товар, как продукт потребления, делится на необходимый и прибавочный продукт. Так, для первого экономического субъекта спрашиваемый товар $T2_{cn}$, состоит из необходимого продукта $П2_n$ и прибавочного продукта $\Delta П2$: $T2_{cn} = П2_n + \Delta П2$. Причем

$$П2_n = nT2$$

$$\Delta П2 = (N - n)T2.$$

Относительно второго экономического субъекта спрашиваемый товар $T1_{cn}$ также состоит из двух компонентов: $T1_{cn} = П1_n + \Delta П1$, где $П1_n$ — необходимый продукт, $\Delta П1$ — прибавочный продукт. При этом

$$П1_n = mT1$$

$$\Delta П1 = (M - m)T1.$$

Прибавочные продукты для экономического субъекта являются прибылью в товарной форме. **Прибыль товарной формы** — это прибавочный продукт в форме чужого товара.

Если после обмена у продавца остается часть не реализованного товара, то эта часть товара называется *остатком* $T_{ост}$. Остаток товара — это то, что владельцу товара удается сэкономить при обмене. Остаток для продавца является разновидностью прибавочного продукта, но только уже в форме собственного товара. Таким образом, прибавочный продукт может существовать сразу в двух формах: прибыли и остатка.

Итак, *доход* экономического субъекта может состоять из необходимого продукта, прибавочного продукта и остатка.

В отличие от необходимого продукта, который имеет одно единственное значение, прибавочный продукт в структуре дохода может иметь различные значения. Отсюда следует, что стоимость может иметь целое множество значений. Определим это множество, а для лучшего восприятия построим его графический образ.

Представим уравнение стоимости товара $T1$ в виде функции $f1$, которая зависит от двух аргументов — предложения товара и его цены:

$$f1(xT1_{np}, ЦЕНА1) = yT2_{cn}$$

Оба аргумента функции $f1$ имеют конечную область определения. Предложение товара $T1$ ограничено сверху наличием товара $MT1$ у первого экономического субъекта, а снизу — величиной спроса необходимого продукта $mT1$ относительно второго субъекта:

$$mT1 \leq xT1 \leq MT1.$$

Что касается цены товара $T1$, то из всех составляющих цены на колебания ее значений оказывает влияние лишь эффективность условий обмена $B1$. Что же касается трудоемкости условий производства $\Phi1$ и эффективность условий потребления $\Phi2$, то в конкретном акте обмена они являются константными величинами. Все значения коэффициента обмена $B1$ находятся в промежутке:

$$1 \leq B1 \leq H1 \cdot H2.$$

С учетом этого факта цена товара $T1$ лежит в интервале:

$$\frac{nT2}{MT1} \leq ЦЕНА1 \leq \frac{NT2}{mT1}.$$

Что касается функции стоимости, то она имеет ограниченную область значений. Функция стоимости ограничена сверху величиной наличного товара $NT2$, которым располагает второй экономический субъект, а снизу величиной необходимого продукта относительно первого субъекта $nT2$, т.е.

$$nT2 \leq yT2_{cn} \leq NT2.$$

Область, в которой устанавливается соответствие между значениями функции стоимости и значениями цены и предложения, назовем областью допустимых значений стоимости. **Область допустимых значений стоимости** — это совокупность всех значений стоимости, при которых соблюдается основное условие обмена для обоих участников обмена.

Если на оси $T1$ отложить числовые значения предложения товара $T1$, на оси $T2$ — спроса товара $T2$, на оси $W1$ — цены товара $T1$, то областью допустимых значений стоимости товара $T1$ будет представлять собой трехмерную фигуру — прямоугольник $ABDC$ (рис. 2). На рисунке 2 цена товара $T1$ в числовом выражении имеет значение:

$$\text{в точке А — } \max ЦЕНА1 = N / m,$$

$$\text{в точке В — } ЦЕНА1 = N / M,$$

$$\text{в точке С — } ЦЕНА1 = n / m,$$

$$\text{в точке D — } \min ЦЕНА1 = n / M.$$

Аналогичным образом построим график стоимости товара $T2$. Представим уравнение стоимости товара $T2$ в виде функции $f2$, которая зависит от двух аргументов — предложения товара $T2$ и его цены:

$$f2(xT2_{np}, ЦЕНА2) = yT1_{cn}.$$

Оба аргумента функции $f2$ имеют конечную область определения. Предложение товара $T2$ ограничено сверху наличием товара $NT2$ у второго экономического субъекта, а снизу — величиной

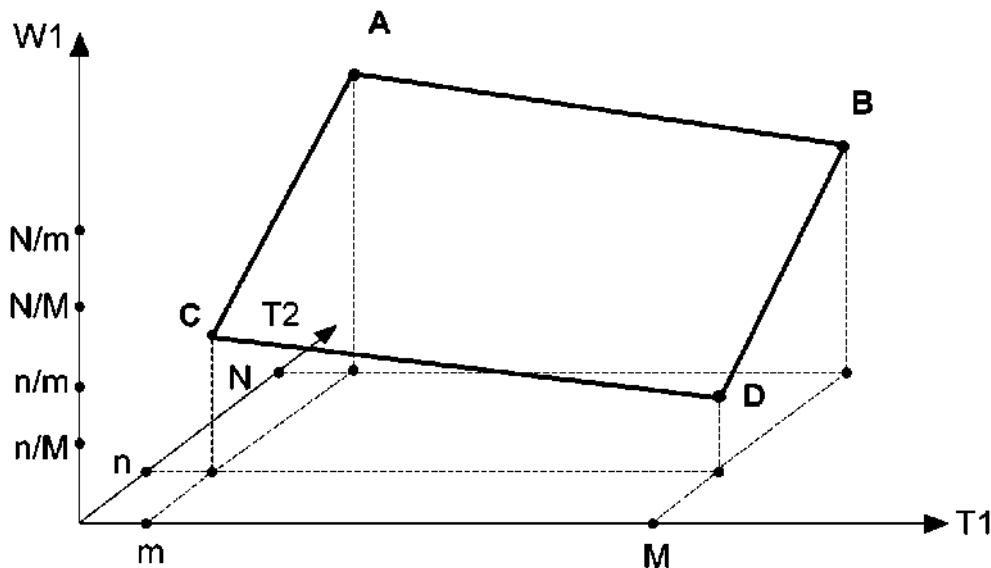

Рис. 2. Область допустимых значений стоимости товара T1

Источник: разработка автора

необходимого продукта $nT2$ относительно первого субъекта:

$$nT2 \leq yT2 \leq NT2.$$

Что касается цены товара $T2$, то из всех ее элементов на колебание влияет только эффективность условий обмена $B2$. Что же касается трудоемкости условий производства $\Phi2$ и эффективность условий потребления $\Phi1$, то в конкретном акте обмена они являются константными величинами. Коэффициент эффективности обмена $B2$ изменяется в интервале:

$$1 \leq B2 \leq H1 \cdot H2.$$

С учетом этого цена товара $T2$ лежит в интервале:

$$\frac{mT1}{NT2} \leq ЦЕНА2 \leq \frac{MT1}{nT2}.$$

Что касается функции стоимости, то она имеет ограниченную область значений. Функция стоимости ограничена сверху величиной наличного товара $MT1$, которым располагает первый субъект, а снизу величиной необходимого продукта относительно второго $mT1$, т.е. находятся в промежутке:

$$mT1 \leq xT1_{cn} \leq MT1.$$

Если на оси $T1$ отложить числовые значения спроса товара $T1$, на оси $T2$ — предложения товара $T2$, на оси $W2$ — цены товара $T2$, то область допустимых значений стоимости товара $T2$ примет вид трехмерного прямоугольника $ABDC$ (рис. 3).

На рисунке 3 цена товара $T2$ в числовом выражении имеет значение:

- в точке А — $\min ЦЕНА1 = m/N$;
- в точке В — $ЦЕНА1 = M/N$;
- в точке С — $ЦЕНА1 = m/n$;

в точке D — $\max ЦЕНА1 = M/n$.

А теперь осуществим проекцию областей допустимых значений стоимости товара $T1$ и $T2$ (рис. 2 и рис. 3) на двухмерную плоскость $T1T2$ и совместим их. В результате получим область меновых пропорций данного акта обмена, прямоугольник $ABDC$ (рис. 4).

Длины сторон прямоугольника $ABDC$ численно равны прибавочным продуктам $\Delta\Pi1$ и $\Delta\Pi2$:

$$AB = \Delta\Pi1 = (M - m)T1$$

$$AC = \Delta\Pi2 = (N - n)T2.$$

Область меновых пропорций представляет собой площадь прямоугольника $ABDC$, все точки которого соответствуют различным вариантам распределения совокупного прибавочного продукта товара $T1$ и $T2$.

Например, в точке «А» меновое отношение товаров — $mT1 \Leftrightarrow NT2$; доход первого экономического субъекта $\mathcal{E}C1$ — необходимый продукт $nT2$, прибавочный продукт $(N - n)T2$ и остаток $T1_{ocm} = (M - m)T1$; доход второго экономического субъекта $\mathcal{E}C2$ — только необходимый продукт $mT1$.

В точке «В» меновое отношение товаров — $MT1 \Leftrightarrow NT2$; доход $\mathcal{E}C1$ — необходимый продукт $nT2$, прибавочный продукт $(N - n)T2$; доход $\mathcal{E}C2$ — необходимый продукт $mT1$, прибавочный продукт $(M - m)T1$.

В точке «С» меновое отношение товаров — $mT1 \Leftrightarrow nT2$; доход $\mathcal{E}C1$ — необходимый продукт $nT2$, остаток $T1_{ocm} = (M - m)T1$; доход $\mathcal{E}C2$ — необходимый продукт $mT1$ и остаток $T2_{ocm} = (N - n)T2$.

В точке «D» меновое отношение товаров — $MT1 \Leftrightarrow nT2$; доход $\mathcal{E}C1$ — лишь необходимый продукт $nT2$; доход $\mathcal{E}C2$ — необходимый продукт $mT1$,

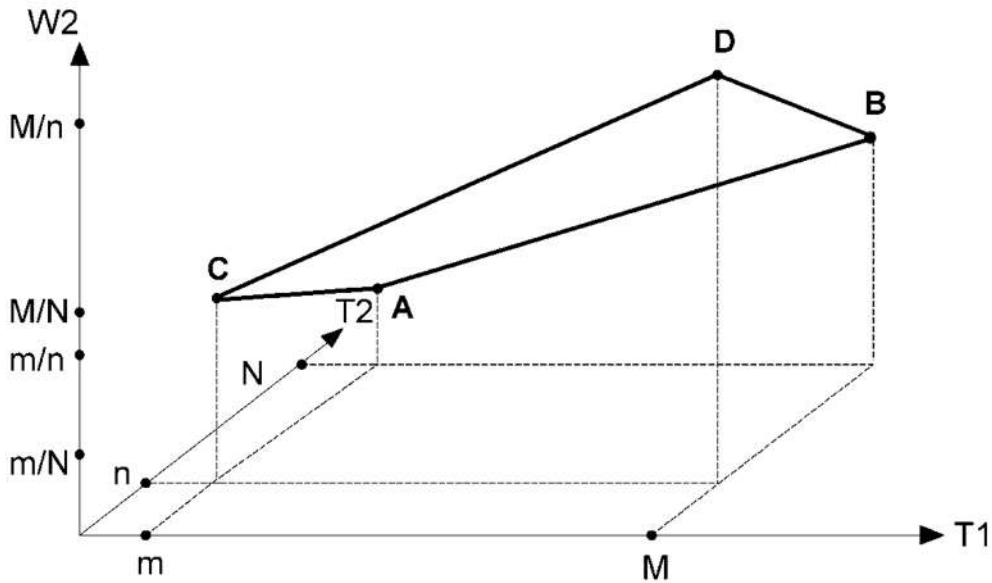

Рис. 3. Область допустимых значений стоимости товара T2

Источник: разработка автора

прибавочный продукт $(M - m)T1$, остаток $T2_{ост} = (N - n)T2$.

Вследствие того, что спрашиваемый товар делится на необходимый и прибавочный продукт, процесс обмена состоит из двух этапов: 1-й этап — распределение необходимого продукта и 2-й этап — распределение прибавочного продукта, — и протекает в форме торга.

Торг

Перед началом обмена исходные данные, которые известны первому экономическому субъекту, включают:

1) количество предлагаемого товара — $MT1_{пр}$;

2) величина необходимого продукта потребления — $nT2_{cn}$;

3) минимальная стоимость (5);

4) основное условие обмена (6).

Этим исходным данным на двумерной плоскости $T1T2$ соответствует область меновых пропорций, лежащая внутри прямого угла $\angle BDC$ (рис. 5), а в области допустимых значений стоимости — минимальная стоимость в точке D (рис. 2).

Исходные данные, которые известны второму экономическому субъекту, включают:

1) количество предлагаемого товара — $NT2_{пр}$;

2) величина необходимого продукта потребления — $mT1_{cn}$;

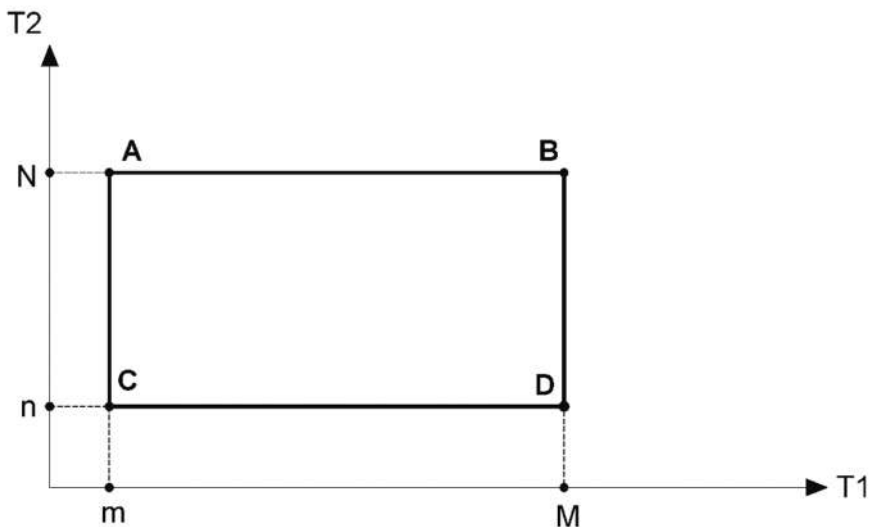

Рис. 4. Область меновых пропорций

Источник: разработка автора

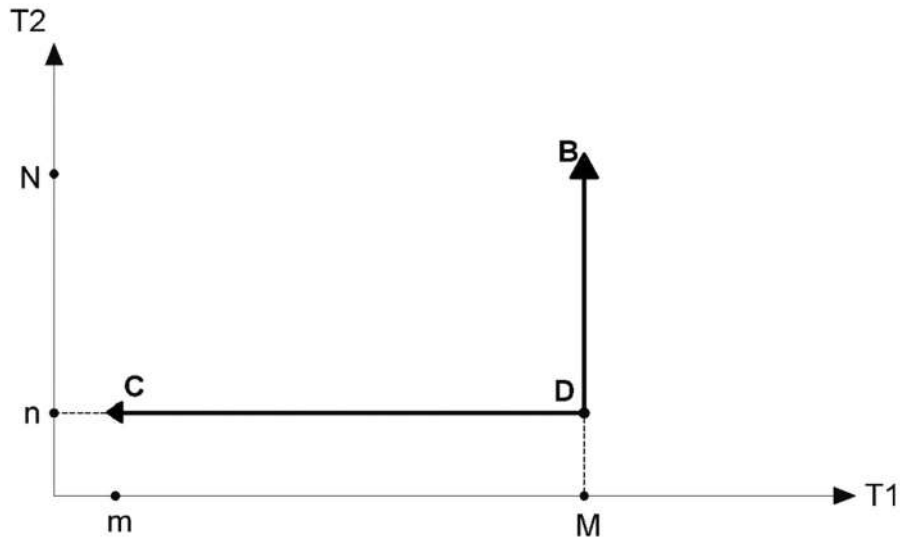

Рис. 5. Область меновых пропорций первого участника обмена

Источник: разработка автора

3) минимальная стоимость (10);

4) основное условие обмена (11).

На плоскости T_1T_2 его исходным данным отвечает область меновых пропорций, лежащая внутри прямого угла $\perp BAC$ (рис. 6), а в области допустимых значений стоимости — минимальная стоимость в точке A (рис. 3).

А теперь наложим области меновых пропорций, соответствующие исходным данным участников обмена (рис. 5 и рис. 6), в итоге получим, уже известную, область меновых пропорций данного акта обмена, прямоугольник $ABDC$ (рис. 4), где соблюдаются условия обмена сразу для обоих участников.

Заметим, что возможен случай, когда области меновых пропорций (рис. 5 и рис. 6) не пересекутся, и область меновых пропорций будет представлять

собой пустое множество. Это возможно тогда, когда хотя бы один товар не содержит в себе необходимый продукт потребления (т.е. или $m > M$, и/или $n > N$), т.е. хотя бы один из участников обмена не сможет восстановить затраченную энергию в полном объеме. Естественно, обмен по этой причине не состоится.

В силу частного характера производства и потребления участников обмена исходные данные одного субъекта неизвестны другому, поэтому область меновых пропорций неведома участникам обмена, а распределение необходимого и прибавочного продукта происходит вслепую.

Распределение необходимого продукта. Обратим особо внимание на то, что в ходе распределения необходимого продукта все меновые пропорции товаров лежат вне прямоугольника $ABDC$ (рис. 4).

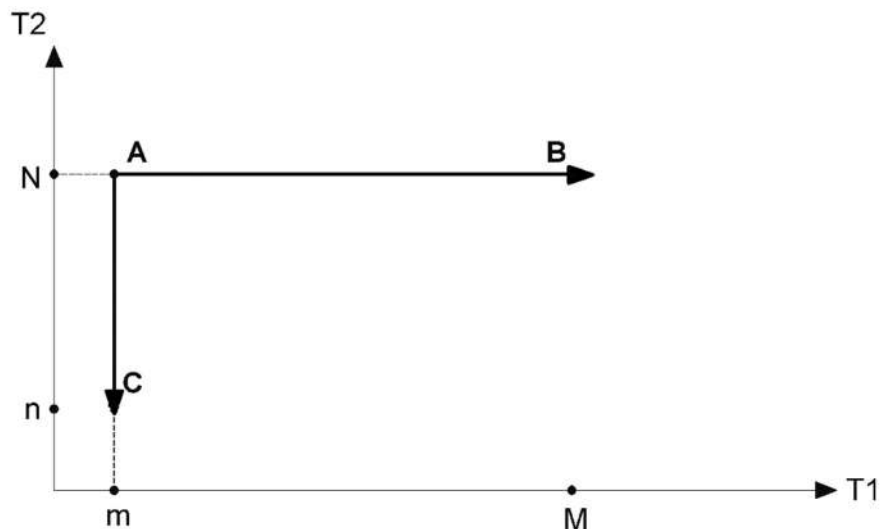

Рис. 6. Область меновых пропорций второго участника обмена

Источник: разработка автора

В начале акта обмена один из экономических субъектов, скажем первый, исходя из заранее заготовленной нулевой стоимости своего товара [3]:

$$\text{ЦЕНА1}(aT1_{np}) = bT2_{cn},$$

оглашает меновое отношение товаров:

$$aT1 \Leftrightarrow bT2.$$

Второму участнику обмена, прежде чем ответить на предложение, необходимо проанализировать полученную информацию, а для этого ему предстоит оценить соотношение труда и пользы, сравнивая условие обмена (11) и обратную стоимость:

$$\text{ЦЕНА1}^*(bT2_{np}) = aT1_{cn}.$$

В виду того, что первому экономический субъекту неизвестны исходные данные визави, то, скорее всего, предложенная им стоимость будет меньше величины необходимого продукта второго. В этом случае второй экономический субъект откажется от обмена, или потребует изменить меновое отношение, или предложит собственный вариант менового отношения на основе своей нулевой стоимости:

$$\text{ЦЕНА2}(cT2_{np}) = dT1_{cn}$$

$$cT2 \Leftrightarrow dT1.$$

Теперь уже первому участнику обмена, прежде чем ответить, надо оценить соотношение труда и пользы, сопоставляя условием обмена (6) и обратную стоимость:

$$\text{ЦЕНА2}^*(dT1_{np}) = cT2_{cn}.$$

В виду того, что второму экономическому субъекту также неизвестны исходные данные первого субъекта, то, возможно, предложенная им стоимость будет меньше величины необходимого продукта, поэтому он или откажется от обмена либо потребует изменить меновое отношение, либо предложит новую пропорцию и т.д.

Обратим внимание на действия участников обмена. Особенностью поведения участников торга при распределении необходимого продукта является требование уступить и уступка. Требование уступить означает, что экономический субъект оказывает психологическое давление на противоположную сторону, призывая снизить стоимость. Требование уступить сопровождаются угрозами отказа от обмена. Если экономическому субъекту предлагается товар, величина которого меньше необходимого продукта, то данный субъект не сможет полностью восстановить затраченную энергию. Разумеется, он не заинтересован в подобном обмене. Противоположная сторона обязана отреагировать на требовании положительно, иначе, если угроза будет приведена в исполнение, то она не получит в свое распоряжение необходимый продукт, находящийся в чужих руках. Уступка при обмене означает согла-

сие экономического субъекта снизить стоимость своего товара.

Экономические субъекты идут на уступки друг другу и снижают стоимость своих товаров, благодаря этому движение противоположных стоимостей направлено на встречу друг другу. В результате совместных усилий экономическим субъектам удается завести стоимости в область допустимых значений (рис. 2 и рис. 3), а меновое отношение товаров — в область меновых пропорций, прямоугольник ABDC (рис. 4). А это будет означать наступление второго этапа — распределение прибавочного продукта.

Так как необходимый продукт участника обмена находится в чужих руках, то данное обстоятельство обуславливает взаимное тяготение экономических субъектов. Ввиду того, что процесс распределения необходимого продукта, кроме противоречивых моментов, обладает общим основанием — взаимной заинтересованностью, процесс распределения необходимого продукта носит *неантагонистический* характер, т.е. у экономических субъектов, как правило, есть возможность договориться.

Распределение прибавочного продукта. Наличие в акте обмена прибавочного продукта, с одной стороны, и потребность в нем, с другой стороны, вызывает у участников обмена желание обладать им. Что касается потребности экономического субъекта в прибавочном продукте, то это связано с покрытием неосновных затрат. *Неосновные затраты* — это всевозможные расходы экономического субъекта, которые непосредственно не связаны с восстановлением затраченной энергии собственного тела. К не основным затратам относятся, в частности: расширение производства, отчисления на общественные потребности, всякого рода накопление и т.п.

Особенность раздела прибавочного продукта заключается в следующем. Во-первых, прибавочный продукт ничего не стоит экономическим субъектам, потому как является излишком над необходимым продуктом, поэтому при его разделе участники обмена ничего не могут предложить взамен друг другу. Во-вторых, экономический субъект без вреда для своего здоровья может отложить на время удовлетворение не основных затрат. Из этого следует, что борьба за распределение совокупного прибавочного продукта в акте обмена может происходить, а может и нет. Следовательно, противостояние участников обмена при распределении прибавочного продукта является *несущественным*, не определяющим сущности обмена.

При распределении прибавочного продукта коренным образом меняются отношения между участниками обмена. С этого момента теряет смысл угрозы отказа от обмена (бессмысленно отказываться от необходимого продукта, когда он уже почти в руках). На втором этапе для оказания воздействия на оппонента экономические субъекты прибегают к использованию всевозможных внешних факторов.

Условие окончания торга. Обратим внимание на то, что во время торга существуют одновременно четыре стоимости.

1. $ЦЕНА1(a_i T1_{np}) = b_i T2_{cn}$ — стоимость первого участника;

2. $ЦЕНА2^*(b_i T2_{np}) = a_i T1_{cn}$ — стоимость противоположная первой;

3. $ЦЕНА2(c_j T2_{np}) = d_j T1_{cn}$ — стоимость второго участника;

4. $ЦЕНА1^*(d_j T1_{np}) = c_j T2_{cn}$ — стоимость противоположная третьей.

Торг продолжается до тех пор, пока будет достигнуто двойное равенство — 1-й и 4-й стоимости, 2-й и 3-ей стоимости:

$$ЦЕНА1(a_i T1_{np}) = b_i T2_{cn} \equiv ЦЕНА2^*(d_j T1_{np}) = c_j T2_{cn}$$

$$ЦЕНА2(c_j T2_{np}) = d_j T1_{cn} \equiv ЦЕНА1^*(b_i T2_{np}) = a_i T1_{cn},$$

где i и j — количество меновых пропорций предложенных, соответственно, первым и вторым участником обмена.

Условием окончания торга можно обозначить иначе: достижение баланса спроса и предложения одновременно для двух товаров, или же двойное числовое равенство спроса и предложения:

$$\begin{cases} x = a_i = d_j \\ y = c_j = b_i, \end{cases}$$

где i и j — количество меновых пропорций предложенных, соответственно, первым и вторым участником обмена.

Итак, торг начинается с «борьбы» нулевых стоимостей, а заканчивается рождением *меновой стоимости товара T1* и *меновой стоимости товара T2*, которые противостоят друг другу как противоположные:

$$\begin{cases} ЦЕНА1(x T1_{np}) = y T2_{cn} \\ ЦЕНА2(y T2_{np}) = x T1_{cn}. \end{cases}$$

В самом конце акта обмена между участника происходит непосредственный обмен товарами в пропорции, которая определяется меновой стоимостью:

$$x T1 \Leftrightarrow y T2.$$

Ввиду того, что для первого экономического субъекта товар $T1$ — это продукт труда, товар $T2$ — продукт потребления, а для второго экономического субъекта наоборот, товар $T2$ — продукт труда, товар $T1$ — продукт потребления, экономические субъекты воспринимают меновое отношение по-разному:

$$\begin{cases} x T1_{np} \Leftrightarrow y T2_{nom} \\ y T2_{np} \Leftrightarrow x T1_{nom}. \end{cases}$$

Определение. Торг есть эмпирический метод поиска участниками обмена взаимоприемлемого менового отношения товаров путем поэтапного согласования интересов в ходе раздела необходимого и прибавочного продукта.

NB. Все операции со стоимостными формами соотношения труда и пользы осуществляются в головах субъектов, торг же ведется исключительно меновыми пропорциями.

Следует отметить, что в реальной жизни торг может завершиться с окончанием первого этапа, когда один из участников согласиться на получение лишь необходимого продукта. И напротив, торг может начаться сразу со второго этапа, минуя первый, когда нулевая стоимость окажется сразу в области допустимых значений стоимости, а меновое отношение товаров в области меновых пропорций.

Заключение

1. Торг, как форма согласования спроса и предложения, не оказывает влияние на сущность стоимости, поэтому-то меновая стоимость отличается от нулевой только количественными параметрами.

2. Генезис прибавочного продукта обусловлен взаимодействием человека и природы, в акте же обмена в противостоянии между людьми происходит всего-навсего его распределение.

3. Осмысление эволюции прибавочной энергии потребления через прибавочный продукт в прибыль денежной формы — актуальная задача теории прибыли.

4. На определенном этапе социогенеза трансформация общественных отношений вызвала резкое увеличение масштабов товарообмена. Стали возникать рынки, где повторись обмены одних и тех же товаров. С этого момента любой экономический субъект мог воссоздать, воскресить старую цену, которая участвовала в предыдущем акте обмена, и использовать ее для определения стоимости в будущем обмене. **Цена, которая участвует в двух и более актах обмена, называется рыночной.** С появлением рыночной цены следует считать наступление 2-й исторической формы обмена — **общей товарной формы**. Рыночная цена, однажды возникнув, сразу превратилась в фактор, который стал оказывать влияние на меновые отношения. Момент рождения рыночной цены и ее влияние на меновые отношения является целью дальнейших исследований.

Литература

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах: [Перев. и ред. А. И. Доватура] / Аристотель. М.: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
2. История экономических учений: [Учеб пособие] / Под ред. В Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. М.: ИНФРА-М, 2008. 784 с. (Высшее образование).
3. Ишунов В. В. Уравнение нулевой стоимости // Международный научный журнал «Интернаука». 2020. № 19. <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-19-6646>
4. Костюк В. Н. История экономических учений / В. Н. Костюк. М.: Центр, 1997. 224 с.
5. Маркс. К. Капитал. Критика полит. экономии / К. Маркс. Т. 1; Кн. 1: Процесс производства капитала. М.: Политиздат, 1988. VI, 905 с., ил., портр.
6. Семенов Ю. И. На заре человеческой истории / Семенов Ю. И. М.: Мысль, 1989. 318 с.
7. Ядгаров Я. С. История экономических учений: [Учебник] / Я. Ядгаров. С. М.: ИНФРА-М, 2006. 480 с. (Высшее образование).

References

1. Aristotel. Sochineniya v chetyrekh tomakh: [Perev. i red. A. I. Dovatura] / Aristotel. M.: Mysl, 1983. T4. 830 s.
2. Istoriya ekonomicheskikh ucheniy: [Ucheb posobie] / Pod red. V Avtonomova, O. Ananina, N. Makashevoy. M.: INFRA-M, 2008. 784 s. (Vysshee obrazovanie).
3. Ishunov V. V. Uravnenie nulevoy stoimosti // Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal «Internauka». 2020. № 19. <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-19-6646>
4. Kostyuk V. N. Istoriya ekonomicheskikh ucheniy / V. N. Kostyuk. M.: Tsentr, 1997. 224 s.
5. Marks. K. Kapital. Kritika polit. ekonomii / K. Marks. T. 1; Kn. 1: Protsess proizvodstva kapitala. M.: Politizdat, 1988. VI, 905 s., il., portr.
6. Semenov Yu. I. Na zare chelovecheskoy istorii / Semenov Yu. I. M.: Mysl, 1989. 318 s.
7. Yadgarov Ya. S. Istoriya ekonomicheskikh ucheniy: [Uchebnyk] / Ya. Yadgarov. S. M.: INFRA-M, 2006. 480 s. (Vysshee obrazovanie).

Кузьмін Олег Володимирович

*кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри технології ресторанної і аюрведичної продукції
Національний університет харчових технологій*

Кузьмин Олег Владимирович

*кандидат технических наук, доцент
доцент кафедры технологии ресторанной и аюрведической продукции
Национальный университет пищевых технологий*

Kuzmin Oleg

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National University of Food Technologies*

Стукальська Наталія Миколаївна

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри технології ресторанної і аюрведичної продукції
Національний університет харчових технологій*

Стукальская Наталия Николаевна

*кандидат технических наук,
доцент кафедры технологии ресторанной и аюрведической продукции
Национальный университет пищевых технологий*

Stukalska Nataliia

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National University of Food Technologies*

Корецька Ірина Львівна

*кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри технології ресторанної і аюрведичної продукції
Національний університет харчових технологій*

Корецкая Ирина Львовна

*кандидат технических наук, доцент
доцент кафедры технологии ресторанной и аюрведической продукции
Национальный университет пищевых технологий*

Koretska Iryna

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National University of Food Technologies*

Карпутіна Маргарита Віталіївна

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри біотехнології продуктів бродіння і виноробства
Національний університет харчових технологій*

Карпутина Маргарита Витальевна

*кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры биотехнологии продуктов брожения и виноделия
Национальный университет пищевых технологий*

Karputina Margaryta

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National University of Food Technologies*

Шула Володимир Сергійович

*студент
Національного університету харчових технологій*

Шула Владимир Сергеевич

студент

Национального университета пищевых технологий

Shula Volodymyr

Student of the

National University of Food Technologies

DOI: 10.25313/2520-2057-2021-1-6870

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ РАЦІОНІВ ХАРЧУВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА
ИССЛЕДОВАНИЕ КАЧЕСТВА РАЦИОНОВ ПИТАНИЯ
В ЗАВЕДЕНИЯХ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА
STUDY OF THE QUALITY OF FOOD RATIONS IN THE ESTABLISHMENTS
OF THE HOTEL-RESTAURANT INDUSTRY**

Анотація. Розглянуто методику оцінки якості раціонів харчування в закладах готельно-ресторанного господарства.

Ключові слова: кваліметрія, якість, харчування.

Аннотация. Рассмотрена методика оценки качества рационов питания в заведениях гостинично-ресторанного хозяйства.

Ключевые слова: квалиметрия, качество, питание.

Summary. The methods of estimation of quality of rations of feed are considered in establishments of the hotel-restaurant industry.

Key words: qualimetry, quality, diet.

Вступ. В основі оцінювання якості раціонів харчування міститься принцип порівняння. Основною характеристикою принципу порівняння є формування базового зразка, який сформовано згідно норм фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах і енергії, при подальшому порівнянні та визначенні рівня якості раціонів харчування відвідувачів у закладах готельно-ресторанного господарства.

Показники якості раціонів харчування відвідувачів, що оцінюються, порівнюються з базовими показниками, згідно норм фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах і енергії, при цьому значення окремих показників якості повинні бути більше/менше або дорівнювати нормам фізіологічних потреб, оскільки тільки в цьому випадку рівень якості раціонів харчування можна визнати задовільним.

Якість страв у раціонах харчування при порівнянні з нормами фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах і енергії визнача-

ється показниками, які кількісно характеризують властивості та визначають придатність раціонів харчування задовольняти фізіологічним потребам людини у харчуванні.

Показники якості групуються на комплексні та одиничні. Одиничні показники якості встановлюються за допомогою норм фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах і енергії та характеризують одну з властивостей страв (вміст білків, жирів, вуглеводів та ін.). Комплексні показники якості раціонів харчування в закладах готельно-ресторанного господарства характеризуються комплексом властивостей (енергетичні речовини, вітаміни, мінеральні речовини).

Метою роботи є дослідження якості раціонів харчування в закладах готельно-ресторанного господарства з позиції норм фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах і енергії.

Методики і методи дослідження. При оцінці рівня якості використовували комплексний метод оцінки рівня якості страв та раціонів харчування, який

базується на використанні одиничних показників якості та заснований на використанні узагальненого показника якості страв, який є функцією від одиничних (групових, комплексних) показників якості раціонів харчування [1–15].

Методика визначення комплексної оцінки якості раціону харчування [1–3, 13–15]:

– значення показників для заданих раціонів харчування визначаються за формулою:

$$P_{ij} = \frac{M_{ij}}{\sum M_{ij}}, \quad (1)$$

де M_{ij} — вміст i -ої харчової речовини у j -ій групі речовин за раціоном харчування.

– за рекомендованими нормами визначаються базові значення:

$$P_{ij}^{баз} = \frac{M_{ij}^{баз}}{\sum M_{ij}^{баз}}, \quad (2)$$

де $M_{ij}^{баз}$ — значення i -ої харчової речовини у j -ій групі речовин за нормами фізіологічної потреби.

– оцінка одиничних показників білків, жирів та вуглеводів розраховується за формулою:

$$K_{ij} = \left(\frac{P_{ij}}{P_{ij}^{баз}} \right)^z, \quad (3)$$

де P_{ij} — показник вмісту харчової речовини у добовому раціоні (прийому їжі);

$P_{ij}^{баз}$ — базове (збалансоване) значення показника вмісту харчової речовини у добовому раціоні (за нормами фізіологічних потреб);

z — показник, який враховує вплив змінювання значення показника на рівень якості об'єкту, який має значення плюс 1 при оцінці вмісту білків і вуглеводів та мінус 1 при оцінці вмісту жирів.

– значення коефіцієнтів вагомості m_{ij} харчових речовин розраховуються за формулою:

$$m_{ij} = \frac{\sum M_{ij}^{баз}}{M_{ij}^{баз} \cdot \sum \left(\frac{\sum M_{ij}^{баз}}{M_{ij}^{баз}} \right)}. \quad (4)$$

– комплексний показник якості одноразового прийому їжі раціону за збалансованістю харчових речовин для дворівневої структури визначали за допомогою адитивної моделі:

$$K_o = \sum_{i=1}^t M_j \cdot \sum_{j=1}^{n_i} m_{ij} \cdot K_{ij}, \quad (5)$$

де M_j — коефіцієнт вагомості груп харчових речовин.

Результати та їх обговорення. Враховуючи норми фізіологічних потреб середньостатистичної людини (табл. 1), розраховували комплексну оцінку якості одноразового прийому їжі.

Таблиця 1

Норми фізіологічних потреб середньостатистичної людини

Харчова речовина	Норма
Енергетичні харчові речовини, г	617,0
Білки, г	88,0
Жири, г	107,0
Вуглеводи, г	422,0
Вітаміни, мг	90,3
тіамін (В ₁), мг	1,6
рибофлавін (В ₂), мг	1,8
піридоксин (В ₆), мг	1,9
аскорбінова кислота (С), мг	85,0
Мінеральні речовини, мг	11150,0
кальцій, мг	800,0
фосфор, мг	1200,0
магній, мг	400,0
калій, мг	3750,0
натрій, мг	5000,0

1. Комплексна оцінка якості сніданку

Згідно з планово-виробничим меню приведемо початкові данні для розрахунку сніданку, обіду та вечері (табл. 2).

Таблиця 2

Початкові дані для розрахунку

Найменування продуктів, страв	Вихід, г
Вихід готового продукту для сніданку	
Масло вершкове	10
Ікра баклажанова з зеленою цибулею	150
Яловичина тушкована	125
Макарони відварені	150
Хліб пшеничний з борошна 1 сорту	150
Какао з молоком	200
Разом	785
Вихід готового продукту для обіду	
Вінегрет з оселедцем	150
Борщ з капустою та картоплею	500
Біфштекс січений	50
Пшенична каша	150
Хліб пшеничний з борошна 1 сорту	150
Компот із сухофруктів	200
Разом	1200
Вихід готового продукту для вечері	
Сиркова маса зі сметаною	125
Напій з плодів шипшини	200
Печиво цукрове	100
Чай з цукром	200
Разом	625

У табл. 3–5 представлено перерахунок планово-виробничого меню за нормами вмісту енергетичних, мінеральних речовин та вітамінів у харчових продуктах і стравах для сніданку.

Враховуючи норми фізіологічних потреб середньостатистичної людини (віком 18–59 років), розраховуємо комплексну оцінку якості одноразового прийому їжі і добового раціону при наборі страв.

На другому етапі відбувається розрахунок комплексної оцінки якості раціону харчування — сніданку.

Абсолютні значення показників якості енергетичних харчових речовин (P_o — білків, $P_{ж}$ — жирів, P_e — вуглеводів) визначаємо за формулою 1:

$$P_o = 49,96 / (49,96 + 25,67 + 232,14) = 0,16233;$$

$$P_{ж} = 25,67 / (307,77) = 0,08339;$$

$$P_e = 232,14 / (307,77) = 0,75428.$$

Абсолютні значення показників якості мінеральних речовин (P_{Na} — натрію, P_K — калію, P_{Ca} — кальцію, P_{Mg} — магнію, P_P — фосфору):

$$P_{Na} = 2494,4 / (2494,4 + 1344,3 + 259,3 + 149,2 + 638,9) = 0,51051;$$

$$P_K = 1344,3 / (4886,1) = 0,27513;$$

$$P_{Ca} = 259,3 / (4886,1) = 0,05307;$$

$$P_{Mg} = 149,2 / (4886,1) = 0,03054;$$

$$P_P = 638,9 / (4886,1) = 0,13076.$$

Абсолютні значення показників якості вітамінів (P_{B1} — тіаміну, P_{B2} — рибофлавіну, P_{B6} — піридоксину, P_c — аскорбінової кислоти):

$$P_{B1} = 0,67 / (0,67 + 0,53 + 1,17 + 31,1) = 0,02002;$$

$$P_{B2} = 0,53 / (33,46) = 0,01569;$$

$$P_{B6} = 1,17 / (33,46) = 0,03482;$$

$$P_c = 31,1 / (33,46) = 0,92947.$$

Аналогічно за рекомендованими нормами визначаються базові значення, які визначаються за формулою 2. Базові значення показників якості енергетичних харчових речовин ($P_o^{баз}$ — білків, $P_{ж}^{баз}$ — жирів, $P_e^{баз}$ — вуглеводів):

$$P_o^{баз} = 88 / (88 + 107 + 422) = 0,14263;$$

Таблиця 3

Перерахунок вмісту енергетичних речовин для сніданку

Найменування страви	Маса, г	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г
Масло вершкове	10	0,06	8,25	0,09
Ікра баклажанова з зеленою цибулею	150	1,20	4,22	12,90
Яловичина тушкована	125	17,90	6,60	7,00
Макарони відварені	150	15,60	1,35	112,80
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	11,40	1,35	74,55
Какао з молоком	200	3,80	3,90	24,80
Разом	785	49,96	25,67	232,14

Таблиця 4

Перерахунок вмісту мінеральних речовин для сніданку

Найменування страви	Маса, г	Na, мг	K, мг	Ca, мг	Mg, мг	P, мг
Масло вершкове	10	7,40	2,30	2,20	0,30	1,90
Ікра баклажанова з зеленою цибулею	150	915,00	457,50	47,10	29,40	84,00
Яловичина тушкована	125	775,00	266,00	22,00	25,00	178,00
Макарони відварені	150	15,00	186,00	27,00	24,00	130,50
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	732,00	190,50	39,00	52,50	124,50
Какао з молоком	200	50,00	242,00	122,00	18,00	120,00
Разом	785	2494,40	1344,30	259,30	149,20	638,90

Таблиця 5

Перерахунок вмісту вітамінів у стравах, які входять до сніданку

Найменування страви	Маса, г	B ₁ , мг	B ₂ , мг	B ₆ , мг	C, мг
Масло вершкове	10	0,00	0,01	0,00	0,00
Ікра баклажанова з зеленою цибулею	150	0,11	0,11	0,32	30,00
Яловичина тушкована	125	0,07	0,17	0,67	1,10
Макарони відварені	150	0,26	0,12	0,09	0,00
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	0,24	0,12	0,09	0,00
Какао з молоком	200	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом	785	0,67	0,53	1,17	31,10

$$P^{Ba3} = 107/(617) = 0,17342;$$

$$P_{\sigma}^{жBa3} = 422/(617) = 0,68395.$$

Базові значення показників якості мінеральних речовин (P_{Na}^{Ba3} — натрію, P_K^{Ba3} — калію, P_{Ca}^{Ba3} — кальцію, P_{Mg}^{Ba3} — магнію, P_P^{Ba3} — фосфору):

$$P_{Na}^{MgBa3} = 5000/(800 + 1200 + 400 + 3750 + 5000) = 0,44843;$$

$$P^{Ba3} = 3750/(11150) = 0,33632;$$

$$P_{Ca}^{KBa3} = 800/(11150) = 0,07172;$$

$$P_{Ca}^{Ba3} = 400/(11150) = 0,03587;$$

$$P_P^{MgBa3} = 1200/(11150) = 0,10762.$$

Базові значення показників якості вітамінів (P_{B1}^{Ba3} — тіаміну, P_{B2}^{Ba3} — рибофлавіну, P_{B6}^{Ba3} — піридоксину, P_c^{Ba3} — аскорбінової кислоти):

$$P_{B1}^{Ba3} = 1,6/(1,6 + 1,8 + 1,9 + 85) = 0,01772;$$

$$P_{B2}^{Ba3} = 1,8/(90,3) = 0,01993;$$

$$P_{B6}^{Ba3} = 1,9/(90,3) = 0,02104;$$

$$P_c^{Ba3} = 85/(90,3) = 0,94131.$$

Оцінка одиничних показників білків, жирів та вуглеводів розраховується за формулою 3. Оцінка одиничних показників енергетичних харчових речовин (K_{σ} — білків, $K_{ж}$ — жирів, K_{σ} — вуглеводів):

$$K_{\sigma} = 0,16233/0,14263 = 1,13817;$$

$$K_{ж} = 0,17342/0,08339 = 2,07958;$$

$$K_{\sigma} = 0,75428/0,68395 = 1,10282.$$

Оцінка одиничних показників мінеральних речовин (K_{Na} — натрію, K_K — калію, K_{Ca} — кальцію, K_{Mg} — магнію, K_P — фосфору):

$$K_{Na} = 0,51051/0,44843 = 1,13844;$$

$$K_K = 0,27513/0,33632 = 0,81805;$$

$$K_{Ca} = 0,05307/0,07175 = 0,73965;$$

$$K_{Mg} = 0,03054/0,03587 = 0,85118;$$

$$K_P = 0,13076/0,10762 = 1,21497.$$

Оцінка одиничних показників вітамінів (K_{B1} — тіаміну, K_{B2} — рибофлавіну, K_{B6} — піридоксину, K_c — аскорбінової кислоти):

$$K_{B1} = 0,02002/0,01772 = 1,13010;$$

$$K_{B2} = 0,01569/0,01993 = 0,78713;$$

$$K_{B6} = 0,03482/0,02104 = 1,65476;$$

$$K_c = 0,92947/0,94131 = 0,98742.$$

Значення коефіцієнтів вагомості m_{ij} харчових речовин розраховуються за формулою 4. Коефіцієнти вагомості у групі енергетичних харчових речовин (m_{σ} — білків, $m_{ж}$ — жирів, m_{σ} — вуглеводів):

$$m_{\sigma} = (617/88)/(617/88 + 617/107 + 617/422) = 0,49238;$$

$$m_{ж} = (617/107)/(617/88 + 617/107 + 617/422) = 0,40495;$$

$$m_{\sigma} = (617/422)/(617/88 + 617/107 + 617/422) = 0,10268.$$

Значення коефіцієнтів вагомості показників у групі мінеральних речовин (m_{Na} — натрію, m_K — калію, m_{Ca} — кальцію, m_{Mg} — магнію, m_P — фосфору):

$$m_{Na} = (11150/5000)/(2,23 + 2,97333 + 27,875 + 9,29167 + 13,9375) = 0,03960;$$

$$m_K = (11150/3750)/(2,23 + 2,97333 + 27,875 + 9,29167 + 13,9375) = 0,05281;$$

$$m_{Ca} = (11150/800)/(2,23 + 2,97333 + 27,875 + 9,29167 + 13,9375) = 0,24752;$$

$$m_{Mg} = (11150/400)/(2,23 + 2,97333 + 27,875 + 9,29167 + 13,9375) = 0,49505;$$

$$m_P = (11150/1200)/(2,23 + 2,97333 + 27,875 + 9,29167 + 13,9375) = 0,16502.$$

Значення коефіцієнтів вагомості показників у групі вітамінів (m_{B1} — тіаміну, m_{B2} — рибофлавіну, m_{B6} — піридоксину, m_c — аскорбінової кислоти):

$$m_{B1} = (90,3/1,6)/(90,3/1,6 + 90,3/1,8 + 90,3/1,9 + 90,3/85) = 0,36366;$$

$$m_{B2} = (90,3/1,8)/(90,3/1,6 + 90,3/1,8 + 90,3/1,9 + 90,3/85) = 0,32325;$$

$$m_{B6} = (90,3/1,9)/(90,3/1,6 + 90,3/1,8 + 90,3/1,9 + 90,3/85) = 0,30624;$$

$$m_c = (90,3/85)/(90,3/1,6 + 90,3/1,8 + 90,3/1,9 + 90,3/85) = 0,00685.$$

Комплексний показник якості одноразового прийому їжі раціону за збалансованістю харчових речовин для дворівневої структури визначимо за допомогою адитивної моделі (формула 5). Значення групових коефіцієнтів вагомості прийнято нами: для енергетичних речовин — 0,35; вітамінів — 0,55; мінеральних речовин — 0,1.

$$K_o = 0,35(0,49238*1,13817 + 0,40495*2,07958 + 0,10268*1,10282) + 0,1(0,0396*1,13844 + 0,05281*0,81805 + 0,24752*0,73965 + 0,49505*0,85118 + 0,16502*1,21497) + 0,55(0,36366*1,13010 + 0,32325*0,78713 + 0,30624*1,65476 + 0,00685*0,98742) = 1,26825$$

2. Комплексна оцінка якості обіду

У таблиці 6–8 представлено перерахунок планово-виробничого меню за нормами вмісту енергетичних, мінеральних речовин та вітамінів у харчових продуктах і стравах для обіду.

Розрахуємо абсолютні значення показників якості енергетичних речовин за формулою (1) P_{σ} — білків, $P_{ж}$ — жирів, P_{σ} — вуглеводів:

$$P_{\sigma} = 53,54/(53,54 + 23,04 + 184,23) = 0,20529;$$

$$P_{ж} = 23,04/(53,54 + 23,04 + 184,23) = 0,08832;$$

$$P_{\sigma} = 184,23/(53,54 + 23,04 + 184,23) = 0,70639.$$

Абсолютні значення показників якості мінеральних речовин (P_{Na} — натрію, P_K — калію, P_{Ca} — кальцію, P_{Mg} — магнію, P_P — фосфору):

$$P_{Na} = 3348/(3348 + 1880,5 + 255,95 + 242,5 + 625,35) = 0,52705;$$

$$P_K = 1880,5/(3348 + 1880,5 + 255,95 + 242,5 + 625,35) = 0,29603;$$

$$P_{Ca} = 255,95/(3348 + 1880,5 + 255,95 + 242,5 + 625,35) = 0,04029;$$

$$P_{Mg} = 242,5/(3348 + 1880,5 + 255,95 + 242,5 + 625,35) = 0,03818;$$

$$P_P = 625,35/(3348 + 1880,5 + 255,95 + 242,5 + 625,35) = 0,09844.$$

Абсолютні значення показників якості вітамінів (P_{B1} — тіаміну, P_{B2} — рибофлавіну, P_{B6} — піридоксину, P_c — аскорбінової кислоти):

Таблиця 6

Перерахунок вмісту енергетичних речовин для обіду

Найменування страви	Маса, г	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г
Вінегрет з оселедцем	150	3,84	0,23	20,58
Борщ з капустою та картоплею	500	4,90	10,30	26,20
Біфштекс січений	50	25,50	10,50	1,20
Пшенична каша	150	7,50	0,66	32,10
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	11,40	1,35	74,55
Компот із сухофруктів	200	0,40	0,00	29,60
Разом	1200	53,54	23,04	184,23

Таблиця 7

Перерахунок вмісту мінеральних речовин для обіду

Найменування страви	Маса, г	Na, мг	K, мг	Ca, мг	Mg, мг	P, мг
Вінегрет з оселедцем	150	159,00	432,00	73,95	69,00	102,45
Борщ з капустою та картоплею	500	1564,00	849,00	83,00	59,00	94,40
Біфштекс січений	50	284,00	146,00	10,00	17,00	139,00
Пшенична каша	150	585,00	177,00	33,00	36,00	153,00
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	732,00	190,50	39,00	52,50	124,50
Компот із сухофруктів	200	24,00	86,00	17,00	9,00	12,00
Разом	1200	3348,00	1880,50	255,95	242,50	625,35

Таблиця 8

Перерахунок вмісту вітамінів у стравах, які входять обіду

Найменування страви	Маса, г	B ₁ , мг	B ₂ , мг	B ₆ , мг	C, мг
Вінегрет з оселедцем	150	0,14	0,21	0,30	26,10
Борщ з капустою та картоплею	500	0,12	0,10	0,41	13,70
Біфштекс січений	50	0,07	0,15	0,30	0,00
Пшенична каша	150	0,12	0,06	0,21	0,00
Хліб пшеничний з муки 1 сорту	150	0,24	0,12	0,09	0,00
Компот із сухофруктів	200	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом	1200	0,69	0,64	1,31	39,80

$$P_{B1} = 0,69 / (0,69 + 0,64 + 1,31 + 39,8) = 0,01614;$$

$$P_{B2} = 0,64 / (0,69 + 0,64 + 1,31 + 39,8) = 0,01508;$$

$$P_{B6} = 1,31 / (0,69 + 0,64 + 1,31 + 39,8) = 0,03087;$$

$$P_c = 39,8 / (0,69 + 0,64 + 1,31 + 39,8) = 0,93791.$$

Оцінку одиничних показників енергетичних речовин (K_B — білків, $K_{ж}$ — жирів, K_e — вуглеводів) розрахуємо за формулою (3):

$$K_B = 0,20529 / 0,14263 = 1,43935;$$

$$K_{ж} = 0,17342 / 0,08832 = 1,96348;$$

$$K_e = 0,70639 / 0,68395 = 1,03280$$

Оцінка одиничних показників мінеральних речовин (K_{Na} — натрію, K_K — калію, K_{Ca} — кальцію, K_{Mg} — магнію, K_P — фосфору):

$$K_{Na} = 0,52705 / 0,44843 = 1,17533;$$

$$K_K = 0,29603 / 0,33632 = 0,88021;$$

$$K_{Ca} = 0,04029 / 0,07175 = 0,56158;$$

$$K_{Mg} = 0,03818 / 0,03587 = 1,06413;$$

$$K_P = 0,09844 / 0,10762 = 0,91471.$$

Оцінка одиничних показників вітамінів (K_{B1} — тіаміну, K_{B2} — рибофлавіну, K_{B6} — піридоксину, K_c — аскорбінової кислоти):

$$K_{B1} = 0,01614 / 0,01772 = 0,91103;$$

$$K_{B2} = 0,01508 / 0,01993 = 0,75661;$$

$$K_{B6} = 0,03087 / 0,02104 = 1,46717;$$

$$K_c = 0,93791 / 0,94131 = 0,99639.$$

Розрахуємо комплексний показник якості обіду за збалансованістю харчових речовин за допомогою адитивної моделі (формула 5):

$$K_0 = 0,35(0,49238 * 1,43935 + 0,40495 * 1,96348 + 0,10268 * 1,0328) + 0,1(0,0396 * 1,17533 + 0,05281 * 0,88021 + 0,24752 * 0,56158 + 0,49505 * 1,06413 + 0,16502 * 0,91471) + 0,55(0,36366 * 0,91103 + 0,32325 * 0,75661 + 0,30624 * 1,46717 + 0,00685 * 0,99639) = 1,22203$$

3. Комплексна оцінку якості вечері

У таблиці 9–11 представлено перерахунок плавно-виробничого меню за нормами вмісту енергетичних, мінеральних речовин та вітамінів у харчових продуктах і стравах для вечері.

Розрахуємо абсолютні значення показників якості енергетичних речовин за формулою (1) P_o — білків, $P_{ж}$ — жирів, P_e — вуглеводів:

$$P_o = 23,54 / (23,54 + 24,0 + 137,9) = 0,12694;$$

$$P_{ж} = 24 / (185,44) = 0,12942;$$

$$P_e = 137,9 / (185,44) = 0,74364.$$

Абсолютні значення показників якості мінеральних речовин:

$$P_{Na} = 130,6 / (130,6 + 361 + 355 + 65 + 521) = 0,09116;$$

$$P_K = 361 / (1432,6) = 0,252199;$$

$$P_{Ca} = 355 / (1432,6) = 0,24780;$$

$$P_{Mg} = 65 / (1432,6) = 0,04537;$$

$$P_P = 521 / (1432,6) = 0,36367.$$

Абсолютні значення показників якості вітамінів (P_{B1} — тіаміну, P_{B2} — рибофлавіну, P_{B6} — піридоксину, P_c — аскорбінової кислоти):

$$P_{B1} = 0,12 / (0,12 + 0,34 + 0,26 + 61,1) = 0,00194;$$

$$P_{B2} = 0,34 / (61,82) = 0,00550;$$

$$P_{B6} = 0,26 / (61,82) = 0,00421;$$

$$P_c = 61,1 / (61,82) = 0,98835.$$

Оцінку одиничних показників енергетичних речовин (K_o — білків, $K_{ж}$ — жирів, K_e — вуглеводів) розрахуємо за формулою (3):

$$K_o = 0,12694 / 0,14263 = 0,89003;$$

$$K_{ж} = 0,17342 / 0,12942 = 1,33996;$$

$$K_e = 0,74364 / 0,68395 = 1,08726$$

Оцінка одиничних показників мінеральних речовин:

$$K_{Na} = 0,09116 / 0,44843 = 0,20329;$$

$$K_K = 0,25199 / 0,33632 = 0,74925;$$

$$K_{Ca} = 0,2478 / 0,07175 = 3,45373;$$

$$K_{Mg} = 0,04537 / 0,03587 = 1,26475;$$

$$K_P = 0,36367 / 0,10762 = 3,37914.$$

Оцінка одиничних показників вітамінів:

$$K_{B1} = 0,00194 / 0,01772 = 0,10955;$$

$$K_{B2} = 0,0055 / 0,01993 = 0,27591;$$

$$K_{B6} = 0,00421 / 0,02104 = 0,19988;$$

$$K_c = 0,98835 / 0,94131 = 1,04998.$$

Розрахуємо комплексний показник якості вечері за збалансованістю харчових речовин за допомогою адитивної моделі (формула 5):

$$K_o = 0,35(0,49238 * 0,89003 + 0,40495 * 1,33996 + 0,10268 * 1,08726) + 0,1(0,0396 * 0,20329 + 0,05281 * 0,74925 + 0,24752 * 3,45373 +$$

Таблиця 9

Перерахунок вмісту енергетичних речовин для вечері

Найменування страви	Маса, г	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г
Сиркова маса зі сметаною	125	15,50	12,20	16,90
Напій з плодів шипшини	200	0,34	0,00	31,00
Печиво цукрове	100	7,50	11,80	74,00
Чай з цукром	200	0,20	0,00	16,00
Разом	625	23,54	24,00	137,90

Таблиця 10

Перерахунок вмісту мінеральних речовин для вечері

Найменування страви	Маса, г	Na, мг	K, мг	Ca, мг	Mg, мг	P, мг
Сиркова маса зі сметаною	125	93,00	257,00	326,00	48,00	450,00
Напій з плодів шипшини	200	1,60	8,00	8,00	3,00	2,00
Печиво цукрове	100	36,00	90,00	20,00	13,00	69,00
Чай з цукром	200	0,00	6,00	1,00	1,00	0,00
Разом	625	130,60	361,00	355,00	65,00	521,00

Таблиця 11

Перерахунок вмісту вітамінів у стравах, які входять вечері

Найменування страви	Маса, г	B ₁ , мг	B ₂ , мг	B ₆ , мг	C, мг
Сиркова маса зі сметаною	125	0,04	0,26	0,2	1,1
Напій з плодів шипшини	200	0,00	0,00	0,00	60,0
Печиво цукрове	100	0,08	0,08	0,06	0,00
Чай з цукром	200	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом	625	0,12	0,34	0,26	61,1

+ 0,49505*1,26475 + 0,16502*3,37914) +
 + 0,55(0,36366*0,10955 + 0,32325*0,27591 +
 + 0,30624*0,19988 + 0,00685*1,04998) = 0,69958.

4. Комплексна оцінка якості добового раціону

У таблиці 12–14 представлено перерахунок планово-виробничого меню за нормами вмісту енергетичних, мінеральних речовин та вітамінів у харчових продуктах і стравах для добового раціону.

Розрахуємо абсолютні значення показників якості енергетичних речовин за формулою (1): P_b — білків, $P_{ж}$ — жирів, P_e — вуглеводів:

$$P_b = 127,04 / (127,04 + 72,7 + 554,27) = 0,16849;$$

$$P_{ж} = 72,7 / (127,04 + 72,7 + 554,27) = 0,09642;$$

$$P_e = 554,27 / (127,04 + 72,7 + 554,27) = 0,73510.$$

Абсолютні значення показників якості мінеральних речовин (P_{Na} — натрію, P_K — калію, P_{Ca} — кальцію, P_{Mg} — магнію, P_P — фосфору):

$$P_{Na} = 5973 / (5973 + 3585,8 + 870,25 + 456,7 + 1785,25) = 0,47139;$$

$$P_K = 3585,8 / (5973 + 3585,8 + 870,25 + 456,7 + 1785,25) = 0,28299;$$

$$P_{Ca} = 870,25 / (5973 + 3585,8 + 870,25 + 456,7 + 1785,25) = 0,06868;$$

$$P_{Mg} = 456,7 / (5973 + 3585,8 + 870,25 + 456,7 + 1785,25) = 0,03604;$$

$$P_P = 1785,25 / (5973 + 3585,8 + 870,25 + 456,7 + 1785,25) = 0,14089.$$

Абсолютні значення показників якості вітамінів (P_{B1} — тіаміну, P_{B2} — рибофлавіну, P_{B6} — піридоксину, P_c — аскорбінової кислоти):

$$P_{B1} = 1,48 / (1,48 + 1,51 + 2,74 + 132) = 0,01071;$$

$$P_{B2} = 1,51 / (1,48 + 1,51 + 2,74 + 132) = 0,01093;$$

$$P_{B6} = 2,74 / (1,48 + 1,51 + 2,74 + 132) = 0,01986;$$

$$P_c = 132 / (1,48 + 1,51 + 2,74 + 132) = 0,95850.$$

Оцінку одиничних показників енергетичних речовин (K_b — білків, $K_{ж}$ — жирів, K_e — вуглеводів) розрахуємо за формулою (3):

$$K_b = 0,16849 / 0,14263 = 1,18128;$$

$$K_{ж} = 0,17342 / 0,09642 = 1,79863;$$

$$K_e = 0,7351 / 0,68395 = 1,07478.$$

Оцінка одиничних показників мінеральних речовин (K_{Na} — натрію, K_K — калію, K_{Ca} — кальцію, K_{Mg} — магнію, K_P — фосфору):

$$K_{Na} = 0,47139 / 0,44843 = 1,05120;$$

$$K_K = 0,28299 / 0,33632 = 0,84144;$$

$$K_{Ca} = 0,06868 / 0,07175 = 0,95722;$$

$$K_{Mg} = 0,03604 / 0,03587 = 1,00482;$$

$$K_P = 0,14089 / 0,10762 = 1,30917.$$

Оцінка одиничних показників вітамінів (K_{B1} — тіаміну, K_{B2} — рибофлавіну, K_{B6} — піридоксину, K_c — аскорбінової кислоти):

$$K_{B1} = 0,01071 / 0,01772 = 0,60443;$$

$$K_{B2} = 0,01093 / 0,01993 = 0,54834;$$

$$K_{B6} = 0,01986 / 0,02104 = 0,94391;$$

$$K_c = 0,9585 / 0,94131 = 1,01826.$$

Таблиця 12

Перерахунок вмісту енергетичних речовин для добового раціону

Найменування страви	Маса, г	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г
Сніданок	785	49,96	25,67	232,14
Обід	1200	53,54	23,04	184,23
Вечеря	575	23,54	24,00	137,90
Разом	2560	127,04	72,70	554,27

Таблиця 13

Перерахунок вмісту мінеральних речовин для добового раціону

Найменування страви	Маса, г	Na, мг	K, мг	Ca, мг	Mg, мг	P, мг
Сніданок	785	2494,40	1344,30	259,30	149,20	638,90
Обід	1200	3348,00	1880,50	255,95	242,50	625,35
Вечеря	575	130,60	361,00	355,00	65,00	521,00
Разом	2560	5973,00	3585,80	870,25	456,70	1785,25

Таблиця 14

Перерахунок вмісту вітамінів для добового раціону

Найменування страви	Маса, г	B ₁ , мг	B ₂ , мг	B ₆ , мг	C, мг
Сніданок	785	0,67	0,53	1,17	31,10
Обід	1200	0,69	0,64	1,31	39,80
Вечеря	575	0,12	0,34	0,26	61,10
Разом	2560	1,48	1,51	2,74	132,00

Значення коефіцієнтів вагомості ті ж самі, що і для одноразового прийому їжі. Значення коефіцієнтів вагомості для енергетичних речовин — 0,35, вітамінів — 0,55, мінеральних речовин — 0,1.

Розрахуємо комплексний показник якості добового раціону за збалансованістю харчових речовин за допомогою адитивної моделі (формула 5):

$$K_0 = 0,35(0,49238*1,18128 + 0,40495*1,79863 + 0,10268*1,07478) + 0,1(0,0396*1,0512 + 0,05281*0,84144 + 0,24752*0,95722 + 0,49505*1,00482 + 0,16502*1,30917) + 0,55(0,36366*0,60443 + 0,32325*0,54834 + 0,30624*0,94391 + 0,00685*1,01826) = 0,98197.$$

Знайдені значення комплексного показника якості сніданку, обіду, вечері та добового раціону внесемо до таблиці 15.

Висновки. Розглянуто методику оцінки якості раціонів харчування у закладах готельно-ресторанного господарства, що розміщений. Представлена струк-

Таблиця 15

Комплексна оцінка якості раціонів харчування

Найменування	Сніданок	Обід	Вечеря	Добовий раціон
K_0	1,26825	1,22203	0,69958	0,98197

тура показників якості та результати досліджень комплексно-кількісної оцінки якості раціону харчування. Враховуючи норми фізіологічних потреб середньостатистичної людини, розраховано комплексну оцінку якості одноразового прийому їжі і добового раціону харчування у закладах готельно-ресторанного господарства. Для заданого раціону харчування визначено комплексні показники якості для групи енергетичних речовин, мінеральних речовин та вітамінів. Встановлено найбільш збалансовані значення комплексного показника якості, що характерно для добового раціону харчування $K_0 = 0,981$.

Література

1. Топольник В. Г. Управління якістю продукції ресторанного господарства: навчальний посібник / Віра Григорівна Топольник; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. 174 с.
2. Топольник В. Г. Кваліметрія в ресторанном господарстві: монографія / В. Г. Топольник, А. С. Ратушний; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 243 с.
3. Kuzmin O. Qualimetric assessment of diets / O. Kuzmin, K. Levkun, A. Riznyk // Ukrainian Food Journal. Kyiv: NUFT, 2017. Volume 6, Issue 1. PP. 46–60.
4. Кількісна оцінка якості готельного продукту: монографія / [В. Г. Топольник, А. П. Бутова, І. В. Кошавка та ін.]; ред.: В. Г. Топольник; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. 207 с.
5. Кузьмін О. В. Водка: технологія, якість, інновації: [монографія] / О. В. Кузьмін, В. Г. Топольник, А. Н. Ловягин, В. В. Кузьмін. Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. 307 с.
6. Кузьмін О. В. Усовершенствование процессов производства алкогольной продукции: монографія / О. В. Кузьмін. Донецьк: ДонНУЕТ, 2014. 488 с.
7. Обладнання закладів ресторанного господарства. Оцінка технічного рівня: навч. посіб. / [О. В. Кузьмін, В. В. Кійко, Л. М. Акімова, С. М. Бондарчук]. Херсон: Олді-плюс, 2018. 276 с.
8. Development of complex quantity assessment method of butter quality / [Niemirich O., Kuzmin O., Vasheka O., Zuchuk T.] // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 5 (45). С. 27–35.
9. Кузьмін О. В. Методика визначення комплексного показника якості дріжджів / О. В. Кузьмін, М. Я. Шулак, Н. Н. Романченко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. Т. 1, № 3 (43). С. 68–73.
10. Кузьмін О. В. Розробка методу кількісної оцінки якості води для лікєро-горілочного виробництва / О. В. Кузьмін // Вісник ДонДУЕТ. 2004. № 1 (21). Технічні науки. С. 71–75.
11. Михайленко В. М. Комплексна оцінка якості гарячої солодкої страви суфле / В. М. Михайленко, О. В. Кузьмін, І. В. Дітріх // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. Т. 1, № 4 (44). С. 54–59.
12. Modeling of innovative technology of fruit and berry desserts / [V. Polyovyk, Koretska I., O. Kuzmin, T. Zinchenko] // Restaurant and hotel consulting. Innovations. 2020. Vol. 3, № 2. PP. 221–236.
13. Дослідження якості раціонів харчування / [О. В. Кузьмін, І. Л. Корецька, О. М. Буглак, О. Ю. Пилипенко, О. А. Саламаха] // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2020. № 2 (82). С. 52–60.
14. Дослідження якості харчування у закладах ресторанного господарства / [О. В. Кузьмін, В. А. Капустян, Д. О. Бабанова, М. І. Бариллов, О. А. Соломінській, О. Ю. Пахальчук] // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. Т. 2, № 11 (73). С. 35–46.
15. Комплексна та якісна оцінка раціонів харчування у закладах ресторанного господарства / [О. В. Кузьмін, Н. М. Кравчук, Н. І. Шиш, С. Р. Решетник, П. М. Гаврильченко, А. В. Романюта] // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. № 10 (72). С. 39–49.

Павлова Олена Миколаївна

*доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та природокористування
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Павлова Елена Николаевна

*доктор экономических наук,
професор кафедры экономики и природопользования
Волинский национальный университет имени Леси Украинки*

Pavlova Elena

*Doctor of Economics,
Professor of the Department of Economics and Nature Management
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: 0000-0002-8696-5641*

Павлов Костянтин Володимирович

*доктор економічних наук,
професор кафедри економіки та природокористування
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Павлов Константин Владимирович

*доктор экономических наук,
професор кафедры экономики и природопользования
Волинский национальный университет имени Леси Украинки*

Pavlov Konstantin

*Doctor of Economics,
Professor of the Department of Economics and Nature Management
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: 0000-0003-2583-9593*

Сур'як Алла Володимирівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та природокористування
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Сурьяк Алла Владимировна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и природопользования
Волинский национальный университет имени Леси Украинки*

Suryak Alla

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Economics and Nature Management
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: 0000-0002-3094-994*

Денисюк Євгенія Валентинівна

*студентка кафедри економіки та природокористування
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Денисюк Евгения Валентиновна

*студентка кафедры экономики и природопользования
Волинского национального университета имени Леси Украинки*

Denisyuk Yevgenia

*Student of the Department of Economics and Nature Management of
Lesya Ukrainka Volyn National University*

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО
ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ**

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО
ТУРИСТИЧЕСКОГО РЫНКА**

**INSTITUTIONAL SUPPORT OF THE REGIONAL
TOURIST MARKET**

Анотація. В статті розглянуто інституційне середовище регіональних туристичних ринків. З'ясовано взаємозв'язок між підприємницьким розвитком та соціальним, економічним та екологічним інституційним середовищем. Дано змістовну та структурну оцінку інституційного середовища регіональних туристичних ринків. Локалізовано мету та окреслено чіткі завдання дослідження. Запропоноване нове бачення видовості інституційного забезпечення туризму шляхом диференціації трьох взаємопов'язаних рівнів: виробничого, обслуговуючого, забезпечуючого. Деталізовано кожен інституційно-утворюючу складову туризму регіону. Проаналізовано існуючі проблеми, які заважають та гальмують вплив ефективного інституційного забезпечення на функціонування сфери туризму регіону. Запропоновано шляхи забезпечення цілості та найбільш ефективного розвитку туризму регіону, шляхом ефективного інституційного забезпечення. Зроблено відповідні висновки та перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: туризм, туристичний кластер, туристична інфраструктура, інституційне забезпечення, туристичні суб'єкти, регіональний ринок туристичних послуг.

Аннотация. В статье рассмотрены институциональная среда региональных туристических рынков. Установлена взаимосвязь между предпринимательским развитием и социальным, экономическим и экологическим институциональной средой. Дано содержательную и структурную оценку институциональной среды региональных туристических рынков. Локализованы цели и намечены четкие задачи: Предложено новое видение видовости институционального обеспечения туризма путем дифференциации трех взаимосвязанных уровней; производственного, обслуживающего, обеспечивающего. Детализирована каждая институционально-образующую составляющую туризма региона. Проанализированы существующие проблемы, которые мешают и тормозят влияние эффективного институционального обеспечения и функционирования сферы туризма региона. Предложены пути обеспечения целостности и наиболее эффективного обеспечения функционирования туризма региона, путем эффективного институционального обеспечения. Сделаны соответствующие выводы и перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: туризм, туристический кластер, туристическая инфраструктура, институциональное обеспечение, туристические субъекты, региональный рынок туристических услуг.

Summary. The institutional environment of regional tourist markets is considered in the article. The relationship between entrepreneurial development and the social, economic and environmental institutional environment is clarified. A meaningful and structural assessment of the institutional environment of regional tourism markets is given. The purpose is localized and clear tasks of research are outlined: The new vision of a kind of institutional maintenance of tourism by differentiation of three interconnected levels is offered; production, service, provide what. Each institutional-forming component of tourism in the region is detailed. The existing problems that hinder and inhibit the impact of effective institutional support and the functioning of tourism in the region are analyzed. Ways to ensure the integrity and the most effective functioning of tourism in the region, through effective institutional support. Relevant conclusions and prospects for further research have been made.

Key words: tourism, tourist cluster, tourist infrastructure, institutional support, tourist subjects, regional market of tourist services.

Постанова наукової проблеми. Функціонування ринку туристичних послуг регіону є неможливим без природно-ресурсного потенціалу та розгалуженого інституційного забезпечення. Саме ці чинники формують безпосередній вплив на якість наданих туристичних послуг, задоволення запитів споживачів та популяризацію туристичного продукту для внутрішнього та зовнішнього ринків.

В широкому розумінні під інституційним забезпеченням варто розуміти посилення ефекту споруд та установ, які безпосередньо впливають на розвиток галузі та стимулюють туристичний попит формуючи відповідне інституційне середовище.

До складу інституційного середовища туристичної сфери слід відносити: об'єкти та засоби проживання, харчування, транспортного сполучення,

туристичні фірми, туристичні агенції, спортивно-розважальні центри, оздоровчі комплекси, тощо. Виходячи із закономірності прямого взаємозв'язку між виробничим, соціальним, економічним інституційним забезпеченням туризму та розвитком підприємництва загострюється необхідність підвищення становища самих інституцій, які і зрештою є запорукою успішного туристичного розвитку регіону.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аспекти функціонування туристичної сфери регіонів України глибоко досліджено в працях науковців та дослідників. Зокрема Панухник О. В. загострює свою увагу на молодіжному ресурсі туризму, Мусієнко Д. В. акцентує увагу свого дослідження на стратегічних інституціях стимулювання поточних послуг туристів. Павлова О. М. та Зайчук К. Ю. надають перевагу саме показникам соціально-економічної активності регіону. Стрішенець О. М. та Ляшенко О. М. переконані, що туристичні кластери є детермінантами відтворення ринку туристичних послуг. Однак, сучасні динамічні міграційні процеси формують новий більш вимогливий для туристичних суб'єктів вектор розвитку регіональних туристичних ринків — інституційне середовище яке орієнтується на мобільність, комфортність та адаптивність до нових реалій туристичної сфери, що без сумніву актуалізує запропоноване дослідження.

Метою статті є: Аналіз інституційного середовища регіонального туристичного ринку, як чинника, який формує відповідний добробут регіону, відкриває потенційні можливості функціонування в'їзного та виїзного туризму. Відображенням мети є чітко вираженні завдання дослідження, які полягають в наступному:

- визначити змістовне та структурне наповнення категорії «інституційне забезпечення регіональних туристичних ринків»;
- з'ясувати соціально-економічні особливості туристичної інфраструктури;
- концептуалізувати видовість інституційного забезпечення туристичної галузі регіону;
- здійснити моніторинг нормативно-правового забезпечення інституційного середовища;
- окреслити перспективні шляхи розвитку туризму;

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика функціонування будь-якої економічної системи свідчить про впорядкування та взаємоузгодження основних її компонентів, які забезпечують розширене відтворення соціально-економічних інтересів такої спільноти [8].

Українські регіони характеризуються вигідним геополітичним місцезнаходженням, природно-рекреаційними потенціалом, традиціями, які сприяють розвитку туристичної сфери.

Водночас регіональні туристичні ринки є стратегічними осередками, які підвищують соціально-економічні чинники державного розвитку. Вони є дотичними з іншими галузями та ринками сільсько-

господарської продукції, будівництва, транспортних послуг, промисловості, культури та інших сфер.

Інституційне забезпечення ринку туристичних послуг — найважливіша складова комплексної структури ринку туристичних послуг країни та регіону. Водночас до складу інституційного середовища сфери туризму слід віднести різноманітні споруди та будівлі диференційованого призначення, які покликані надавати безперечний доступ туристів до відпочинкових, оздоровчих, культурних та інших послуг.

Концептуально інституційне забезпечення туризму регіону пропонуємо умовно розмежувати за трьома видами. Перший вид туристичної діяльності включає безпосередньо учасників ринку (туроператорів та туристичних агентів). Другий вид зосереджується на діяльності підприємств та організацій, які безпосередньо виробляють або забезпечують надання туристичних послуг. Третій вид включає організації та осередки, які є дотичними сферами туризму, однак опосередковано стимулюють збільшення туристичних потоків в регіоні. До останнього виду слід відносити страхове підприємство, розважально-обслуговуючу сферу, кредитно-банківське посередництво та підприємства, які працюють в напрямі популяризації та туристичної промоції.

Дану концептуалізацію пропонуємо до розгляду на рис. 1.

Ефективне та взаємоузгоджене інституційне середовище дозволить отримати позитивний ефект не лише в сфері застосування але й принесе користь дотичним сферам. Однак умовними чинниками інституційного забезпечення слід також вважати взаємозв'язані відносини між державними, регіональними, місцевими органами влади, джерела стабільного фінансування інституційних об'єктів з майбутньої інвестиційною складовою, наявність та реалізація регіональних стратегічних програм розвитку.

Усе це зазначене певною мірою дозволяє створити середовище якісного вдосконалення туристичних послуг, просування туристичного продукту на міжнародному ринку та підвищення національних та регіональних конкуруючих стандартів.

Політика в сфері регіонального туризму формується в результаті впливу багатьох чинників. Формування відповідної інституційної системи можливе за умов впливу різних інституцій. Водночас забезпечуючий рівень інституційного середовища формується наступною взаємодією.

Для чіткого усвідомлення з'ясуємо роль та місце кожної компоненти. Страхіві підприємства — поєднують взаємовідносини з страховими компаніями для унеможливлення втрати в разі настання непередбаченого випадку. Найчастіше обов'язкове страхування в сфері туризму включає такі види: від нещасних випадків, майнове страхування, медичне страхування, тощо. Особливе значення для регіонального туризму належить саме медичному страхуванню, яке охоплює здійснення при потребі

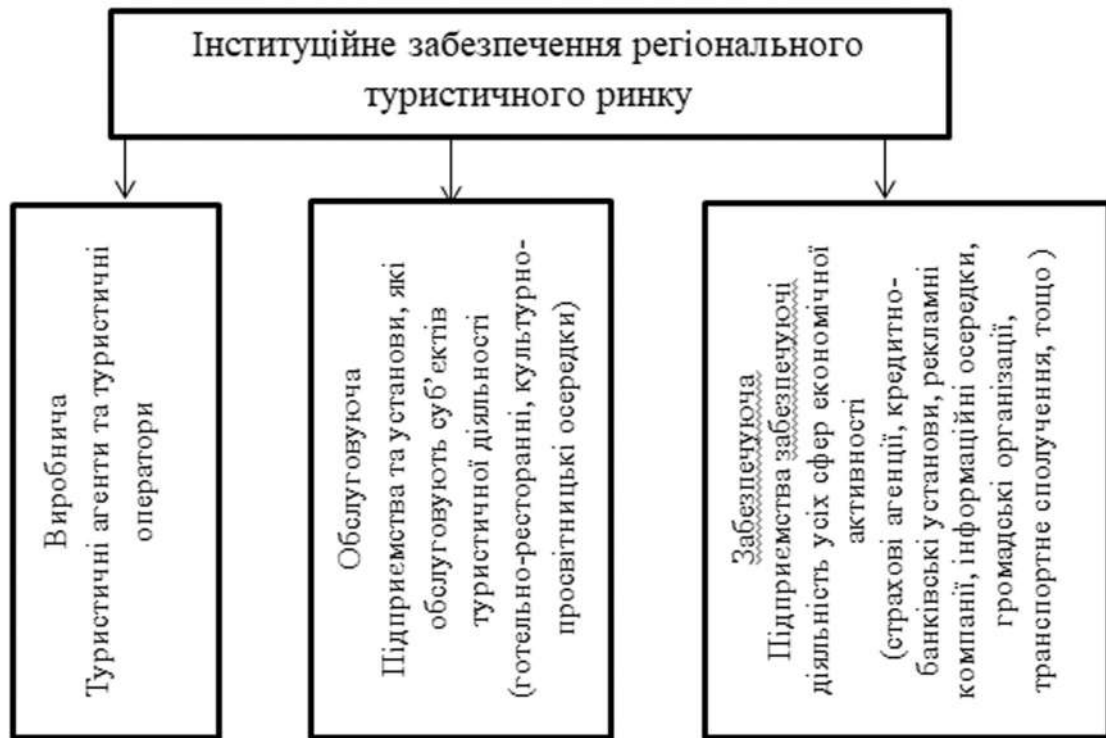

Рис. 1. Концептуалізація інституційного забезпечення регіонального туристичного ринку

Джерело: розроблено автором

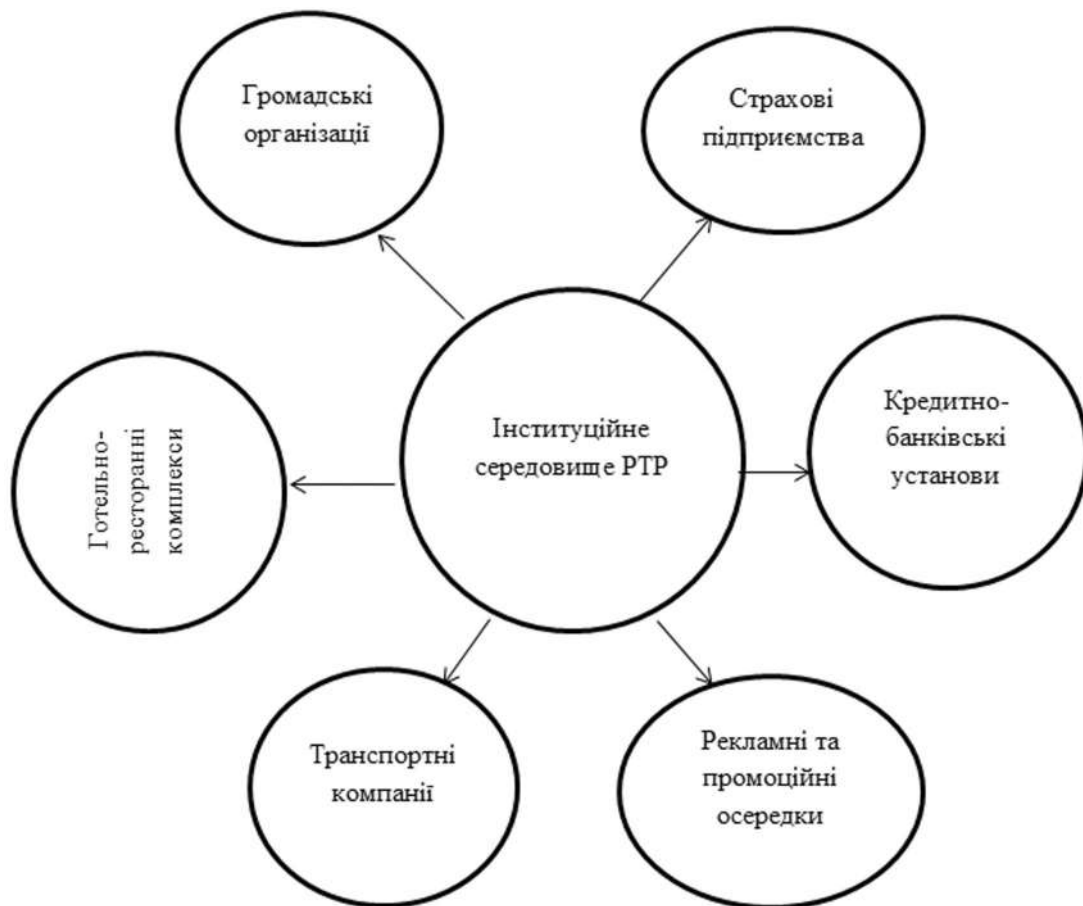

Рис. 2. Взаємодія складових інституційного середовища регіональних туристичних ринків

Джерело: розроблено автором

стаціонарного лікування, діагностики, закуплення ліків та необхідних препаратів, тощо. Ще одним видом страхування туристичної галузі є асистент, який забезпечує отримання відповідних послуг туристам, які виїжджають за кордон в продуктовій, речовій або грошовій формах.

Іншою складовою інституційного забезпечення є кредитно-банківські установи, які є джерелами фінансових можливостей туристичної діяльності, зокрема в напрямках:

- нагромадження тимчасово вільних грошових засобів;
 - кредитування суб'єктів туристичної діяльності;
 - формування сприятливого кредитно-інвестиційного функціонування банківських та інших установ;
 - рекламні та пропозиційні осередки формування логотипів та товарних марок суб'єктам підприємницької діяльності, які поширюють для споживачів туристичну інформацію та рекламу різними каналами доступу на внутрішніх та зовнішніх ринках.
- Громадські організації в сфері туризму об'єднують такі напрями асоціації:
- сприяння забезпечення туристичної промоції країни та регіонів;
 - заохочення інвестування у внутрішні об'єкти туризму та туристичної інфраструктури;
 - формування позитивного іміджу вітчизняного туризму на міжнародних просторах;
 - дотримання умов захисту та певного рівня безпеки туристичних суб'єктів;
 - популяризація екологічної та економічної безпеки щодо захисту та відновлення туристично-рекреаційних осередків регіонів;

Роль громадських організацій сфери туризму зосереджується в недержавному регулюванні туризму та створенню передумов ведення туристичного бізнесу. Серед міжнародних туристичних організацій слід виділити UNWTO, Міжнародну туристичну організацію повітряного транспорту, Міжнародну організацію цивільної авіації, Організацію економічного співробітництва та розвитку.

Готельно-ресторанні комплекси включаючи заклади харчування, проживання, рекреаційні зони та осередки, які надають супутні послуги. Виділяють туристичні комплекси готельного та не готельного типу. До першого типу відносять туристичні комплекси, санаторно-оздоровчі комплекси, бунгало, мотелі, тощо.

До не готельного комплексу належать гуртожитки, квартири, дачні комплекси, тощо. Дані комплекси також спроможні забезпечувати додаткові послуги для туристів, зокрема автостоянки, конференц-залу, басейну, сауни, солярію, ігрових автоматів, обмін валют, доставка їжі, тощо.

Транспортні компанії формують обов'язкову складову інституційного забезпечення, яка полягає у сполученні та доставки туриста до необхідної послуги. Особливо актуальними на сьогодні є розви-

ток транспортної інфраструктури, її відтворення та розгалуження в межах усього туристичного ринку.

Серед основних видів транспортної інфраструктури слід виділити: повітряний, залізничний, морський та автомобільно-екскурсійний.

Загалом оцінюючи інституційне середовище як найбільш ефективний спосіб формування ефективних засад туристичного ринку слід виокремити певні складнощі з якими стикаються регіональні туристичні ринки:

- низька конкурентоспроможність вітчизняних туристичних ринків відносно міжнародних;
- відмінність законодавчих документів та регламентуючих правил в сфері туризму України та Європейських країн;
- не в повній мірі ефективність промоційної діяльності та унікальності туристичних принад туристичних регіональних ринків;
- низький рівень конкурентоспроможного середовища регіональних туристичних суб'єктів;
- відсутність консолідації зусиль в сфері туризму з міжнародними інституціями та організаціями;
- відсутність належної інфраструктури в селах та містах регіону;

Для дослідження найкращого варіанту інституційного забезпечення варто забезпечити створення регіональних центрів туристичної інформації, особливо в транскордонних місцях що зрештою стимулюватиме новий потік туристів із-за кордону до українських туристичних просторів та створення конкурентних засад європейського рівня. Особливе значення в цьому аспекті слід відвести підготовці трудових ресурсів у сфері готельно-ресторанного обслуговування туристичного сектору. Недоліком значної частини обслуговуючого персоналу є відсутність достатнього рівня володіння англійською мовою. Однак наявність потужної туристичної інфраструктури не завжди є достатнім завданням збільшення прибутковості цієї галузі. Це пояснюється можливістю досягнення найоптимальніших результатів за умов доповнення інституційного забезпечення методиками дієвого регіонального регулювання в контексті юридичних, економічних, політичних та адміністративних інструментів. Без сумніву, саме лівова частка нагромадження державного бюджету визначає політичні напрями регіональної політики в цьому напрямі. Беручи до уваги той факт, що вдосконалення туристичної діяльності є комплексним процесом та найбільш ефективно за умови інституційного забезпечення, яке в свою чергу ґрунтується на соціально-економічних та нормативно-правових засадах модернізації діяльності.

В першу чергу це стосується модернізації структури органів регулювання туристичною діяльністю, пожвавленню ринкових відносин, інноваційне підприємництво інституційного середовища. Узагальнений алгоритм інституційного середовища в контексті туристичного ринку регіону має наступний вигляд:

Водночас, заклади регулювання туристичною діяльністю покликані здійснювати координацію та стимулювання регіональної політики в даному сегменті. До органів загальної компетенції регулювання інституційного середовища туристичних ринків регіонів можна віднести: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство культури України, Департамент туризму та курортів при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі, місцеві та регіональні органи виконавчої влади та самоврядування [1].

Проте не дивлячись на багаторівневість управлінської структури регулювання туристичним ринком регіону, найбільш ефективно попри все залишається на регіональному та місцевому рівнях управління, які забезпечуються відповідними обласними та регіональними інстанціями.

Функціональне зобов'язання покладається в цьому аспекті на Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, Міністерство охо-

рони здоров'я України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів України, Державне агентство розвитку туризму України [9].

В регулюванні інституційного середовища регіональних туристичних ринків слід регламентуватися згідно вимог чинного законодавства на регіональному та національному рівнях. Зокрема:

- Положення «Про рекреаційну діяльність в межах території та об'єктів природно-заповідного фонду України».
- Конституція України, ст. 13, яка вказує на право користуватися природними об'єктами; ст. 49 — обумовлює право на охорону здоров'я, надання медичної допомоги; ст. 50, про право на забезпечення певного рівня безпеки життя та довкілля громадян [6];
- Господарський кодекс України: ст. 413 — охоплює особливості формування господарської діяльності в соціально-захисних та інших охоронних зонах, на територіях, об'єктах особливої охорони, на

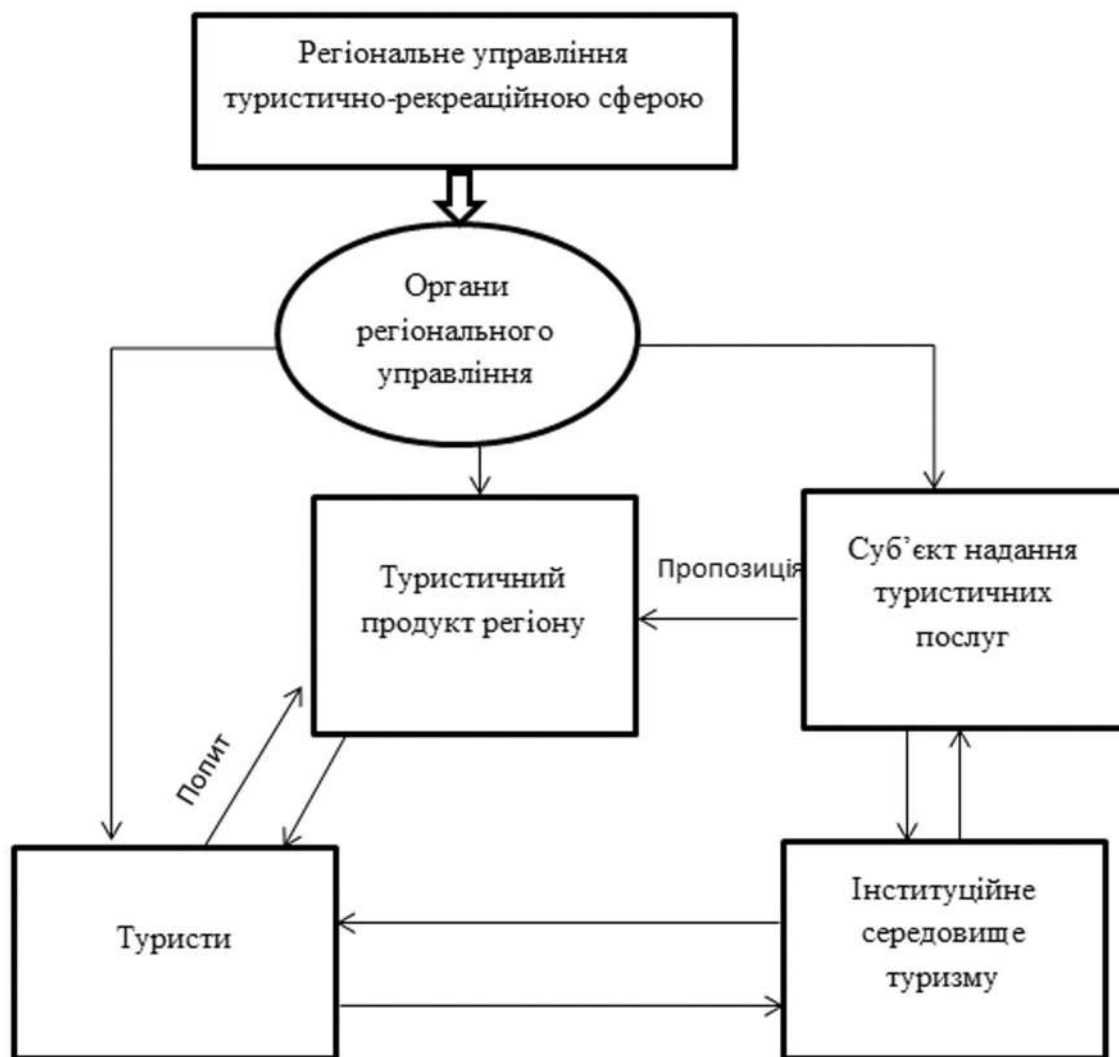

Рис. 3. Алгоритм інституційного середовища туристичного регіонального ринку

Джерело: розроблено автором

- курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших територіях [4];
- Земельний Кодекс України: ст. 19 — класифікація земель України згідно правового призначення (дев'ять категорій) п'ять з яких включають землі рекреаційного, природно-заповідного та іншого призначення [5].
 - Водний кодекс України ст.. 36 — включає нормативи екологічної безпеки водокористування; ст.. 62–64: про соціальне запровадження водних об'єктів для лікувальних, курортних, оздоровчих цілей, охорони води та користування землями водного фонду [2].
 - Лісовий Кодекс України: ст. 1 — про ліси, як національне багатство які забезпечують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні функції [7].
 - Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та ст. 38 обумовлює правила загального та спеціального використання природно-рекреаційних видів туризму та право людини безоплатно використовувати природні ресурси для естетичного, оздоровчого, рекреаційного, матеріального задоволення; ст. 60 — вказує на систему природних територій та об'єктів, які перебувають під особливим захистом та охоплюють території та об'єкти, які визначаються законодавством України; ст. 61 — про склад та нормативні аспекти природно-заповідного фонду, курортні, лікувально-оздоровчі, водозахисні та інші об'єкти та території, які визначено законодавством України [14].
 - Закон України «Про туризм», завдання, стратегію розвитку туризму. Він визначає загальні, правові, організаційні, соціально-економічні принципи реалізації державної політики та регіональні інструменти впливу на галузі туризму [10].
 - Закон України «Про курорти» формує суспільні відносини в сфері організації та розвитку курортів, реєстрація та облік природних, лікувальних ресурсів, тощо [13].
 - Указ Президента України «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфери України» [11].

- «Положення про Державне агентство розвитку туризму України» [15].
- Глобальний етичний кодекс туризму [3].
- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [12].

Також є ціла низка законів, нормативних актів, положень різних видів діяльності, які реалізуються в туристично-рекреаційній сфері:

Закони України «Про власність»; «Про підприємництво»; «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»; «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності»; «Про міжнародні договори України»; Цивільний та Господарський кодекси України.

Запровадження ринкових важелів модернізації туристичного інституційного забезпечення є можливим за умов поєднання законодавчих документів та регіонально-державного регулювання, яке шляхом податкової, нормативної та грошово-кредитної політики забезпечує реалізацію соціально-економічних програм розвитку регіонів.

Висновки. Інституційне середовище туристичних ринків регіону потребує комплексного та виваженого підходу в регулюванні та відтворенні, який визначає чітко розподілені обов'язки між рівнями координації. Зокрема, на державному рівні слід здійснювати розробку та реалізацію концепції функціонування інституціонального середовища, створення туристичних кластерів, та інших рівнів національного регулювання. Регіональний рівень — регулює діяльність об'єктів та суб'єктів туристично-рекреаційного середовища, стимулює регіональне інноваційне посередництво, здійснює пошук альтернативних джерел залучення капіталу. Локальний рівень сприяє забезпеченню модернізації об'єктів інституційного середовища туристично-рекреаційної сфер, залучає інвесторів та впроваджує інвестиційно-інноваційні проекти. Ефективне регулювання інституційним середовищем туристичних ринків є можливим за умови активної участі регіональних та місцевих органів влади, уповноважених осередків управління та механізму мотивування для розвитку туристичних суб'єктів регіону нормативно-правовою спрямованістю держави.

Література

1. Анопрієнко В. О. Інституційні основи формування механізмів розвитку рекреаційної інфраструктури регіону // Проблеми менеджменту та розвитку продуктивних сил регіону. 2014. № 1(72).
2. Водний Кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>
3. Глобальний етичний кодекс туризму від 01.10.1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019>
4. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

7. Лісовий Кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
8. Моносева Г. С. Трансформація соціально-економічної орієнтації туристичної галузі України // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 2,5. Частина 1. С. 81–85.
9. Павлова О. М. Ляшенко О. М. Теоретичні аспекти туристичних кластерів, як детермінант соціально-економічного розвитку регіону // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк. Вежа — Друк. 2017. № 4 (12). С. 7–13.
10. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282–15 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
11. Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфери України: Указ Президента України 11 березня 2003р. № 207/2003 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/207/2003>
12. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітні 1991р. № 959-ХІІ (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page>
13. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026-ІІІ (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>
14. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 21 червня 1991 р. № 1264-ХІІ (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
15. Про положення про Державне агентство розвитку туризму України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>

References

1. Anoprienko V. O. (2014). Institutional bases of formation of mechanisms of development of recreational infrastructure of the region. Problems of management and development of productive forces of the region. [in Ukrainian].
2. Water Code of Ukraine [Tax Code Ukraine]. (1995 June 06). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>
3. Global Code of Ethics for Tourism. (1999, November 01). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019>
4. Commercial Code of Ukraine [Tax Code Ukraine]. (2003, January 16). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Land Code of Ukraine [Tax Code Ukraine]. (2001, October 25). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show / 2768-14>
6. Constitution of Ukraine [Tax Code Ukraine]. (1996, June 28). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
7. Forest Code of Ukraine [Tax Code Ukraine]. (1994, January 21). Kyiv: Ukrpravinform [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
8. Monoseva, G.S. (2017) Transformation of socio-economic orientation of the tourism industry of Ukraine. Kherson [in Ukrainian].
9. Pavlova, O.M. & Lyashenko, O.M. (2017) Theoretical aspects of tourism clusters as a determinant of socio-economic development of the region. [Economic Journal of the Lesya Ukrainka East European National University]. Lutsk. Tower — Print. [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro Amendments to the Law of Ukraine «On Tourism»» of November 18, 2003 № 1282-15 [Law of Ukraine on tourism from November 18, 2003, № 1282-15]. (2003, November 18). [in Ukrainian]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
11. Zakon Ukrainy «Pro some measures for the development of tourism and resort and recreational sphere of Ukraine: Decree of the President of Ukraine» of March 11, 2003. № 207/2003 [Law measures for the development of tourism of Ukraine on from March 11, 2003, № 207/2003]. (2003, March 11). [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/207/2003>
12. Zakon Ukrainy «Pro foreign economic activity». Law of Ukraine of April 16, 1991. № 959-XII [Law foreign economic activity from April 16, 1991, № 959-XII]. (1991, April 16). [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page>
13. Zakon Ukrainy «About resorts». Law of Ukraine of October 5, 2000 № 2026-III [Law About resorts from October 5, 2000, № 2026-III]. (2000, October 5). [in Ukrainian]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>
14. Zakon Ukrainy «Pro Environmental Protection». Law of Ukraine of June 21, 1991 № 1264-XII [Law environmental protection from June 21, 1991, № 1264-XII]. (1991, June 21). [in Ukrainian]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
15. Zakon Ukrainy «Pro the regulations on the State Agency for Tourism Development of Ukraine». Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 24, 2019 № 1162 [Law regulations on the State Agency for Tourism Development of Ukraine from December 24, 2019, № 1162]. (2019, December 24). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>

Терзиев Венелин Кръстев

*доктор военных наук, доктор экономических наук,
доктор социальных наук, профессор,
Военная академия им. Георгия Раковского (София, Болгария)
Руссенский университет им. Ангела Кънчева (Руссе, Болгария)
Университетская Больница имени Канев (Руссе, Болгария)*

Terziev Venelin Krastev

*D. Sc. (National Security), D. Sc. (Economics),
D. Sc. (Social Activities), PhD, Professor
Georgi Rakovski Military Academy (Sofia, Bulgaria)
University of Rousse (Rousse, Bulgaria)
Kaneff University Hospital (Rousse, Bulgaria)*

Климук Владимир Владимирович

*кандидат экономических наук, доцент
Барановичский государственный университет (Барановичи, Беларусь)*

Klimuk Vladimir

*PhD, Associate Professor
Baranavichy State University (Baranavichy, Belarus)*

DOI: 10.25313/2520-2057-2021-1-6806

МОДЕЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ОПЫТ БЕЛАРУСИ

MODELING INNOVATIVE YOUTH ENTREPRENEURSHIP: THE EXPERIENCE OF BELARUS

Аннотация. Модель современного общества – «цифровое общество», основанное на повсеместном использовании информационно-коммуникационных технологий. Важнейшей ценностью является информация. Однако, «необработанная», «неподготовленная» информация не является ценной, а чаще всего наоборот – она наносит огромный ущерб (экономический, технический, психологический, политический и другие). И в первую очередь это касается молодежи, которая больше других категорий населения подвержена воздействию «вредных факторов» (информационных посылов, призывов).

Ключевые слова: предпринимательства, образование, инновации, экономика.

Summary. The model of a modern society is a «digital society» based on the widespread use of information and communication technologies. Information is of utmost importance. However, «unprocessed», «unprepared» information is not valuable, but quite the opposite – it causes great damage (economic, technical, psychological, political and others). First of all, this concerns young people, who are exposed to the influence of «harmful factors» (information messages, appeals) more than other categories of the population.

Key words: entrepreneurship, education, innovation, economy.

Растущие запросы покупателей, динамические процессы глобализации в отраслевом формате, поиск эффективных механизмов развития и роста конкурентоспособности обуславливают необходимость построения новой — усовершенствованной модели социально-экономической системы. В Республике Беларусь взято направление на разви-

тие научно-инновационного потенциала, создание эффективной инфраструктуры, способствующей данному процессу.

В процессе регулирования инновационной деятельности важную роль играет наличие соответствующей нормативно-правовой базы, формирующей институциональный базис для развития

инновационной политики государства. При это особое значение имеет поддержка данной политики на региональном уровне. Нормативно-правовая база, регламентирующая деятельность субъектов инновационного предпринимательства, представлена законодательными актами; постановлениями Правительства Республики Беларусь; нормативные правовыми актами Государственного комитета по науке и технологиям Республики Беларусь, других госорганов и организаций, подчиненных Правительству Республики Беларусь, Национальной академии наук Беларуси. Приведем основные из них:

- 1) Закон Республики Беларусь от 10 июля 2012 года № 425-3 (ред. от 11.05.2016 № 364-3) «О государственной инновационной политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь», направленный на определение правовых и организационных основ государственной инновационной политики и инновационной деятельности в Республике Беларусь. Закон создал правовую базу для стимулирования инновационной деятельности и заложил основы для развития государственно-частного партнерства в сфере научно-инновационной деятельности.
- 2) Указ Президента Республики Беларусь от 3 января 2007 года № 1 «Об утверждении Положения о порядке создания субъектов инновационной инфраструктуры». Указ определяет порядок регистрации (продления срока действия регистрации) юридических лиц в качестве субъектов инновационной инфраструктуры, приобретения юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями статуса резидента научно-технологического парка (далее — технопарк) и лишения (утраты) таких статусов.
- 3) Указ Президента Республики Беларусь от 20 мая 2013 года № 229 «О некоторых мерах по стимулированию реализации инновационных проектов». Указ определяет механизм государственной поддержки при реализации инновационных проектов субъектами малого предпринимательства.
- 4) Указ Президента Республики Беларусь от 31 января 2017 года № 31 (ред. от 25.07.2017 № 258; от 30.11.2017 № 428; от 13.06.2018 № 236) «О Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы». Государственная программа направлена на достижение приоритетов социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы в области эффективных инвестиций и ускоренного развития инновационных секторов экономики и является основным документом, обеспечивающим реализацию важнейших направлений государственной инновационной политики.

Проведенный анализ нормативно-правовой базы позволил сделать вывод о наличии институциональных предпосылок для реализации стратегических программ инновационного развития регионов Респу-

блики Беларусь, направленных на стимулирование деятельности субъектов инновационного предпринимательства.

В Республике Беларусь в качестве новой социально-экономической модели с 2017 года определена цифровая экономика, основанная на использовании цифровых технологий в отраслях народного хозяйственного комплекса. Нормативная база основана на издании Декрета № 8 от 21.12.2017 «О развитии цифровой экономики», Постановления Совета Министров Республики Беларусь от 23.03.2016 № 235 «Государственная программа развития цифровой экономики и информационного общества на 2016–2020 годы», Стратегии развития информатизации в Республике Беларусь на 2016–2022 годы (одобренной Президиумом Совета Министров Республики Беларусь (протокол от 03.11.2015 № 26).

Ежегодная динамика роста представленных показателей отражает постепенный переход Республики Беларусь к модели цифровой экономики (рис. 1–2).

С целью стратегирования направлений развития социально-экономической системы страны следует определить тренды, которые сформировались на данный период и будут актуально в ближайшей перспективе.

В качестве данных трендов следует выделить ряд актуальных направлений с устоявшейся временной динамикой и своей новизной (рис. 3).

Действуя в рамках ограниченного объема финансовых, интеллектуальных, технологических ресурсов, образовательные и научные организации на текущей стадии социально-экономического развития должны самостоятельно реализовывать проекты, в первую очередь прикладного характера, с целью получения коммерческого эффекта. Достижение данной цели возможно путем научно-технической кооперации с реальным сектором экономики.

Проведем мониторинг субъектов инновационной инфраструктуры в Республике Беларусь с целью выявления приоритетных направлений деятельности предпринимательского сектора в направлении развития молодежного предпринимательства. В 2018 г. сеть субъектов инновационной инфраструктуры охватывает все областные центры и включает 24 организации: 14 научно-технологических парков (далее — технопарки) и 9 центров трансфера технологий (далее — ЦТТ). Деятельность субъектов инновационной инфраструктуры регламентируют положения Указа Президента Республики Беларусь от 3 января 2007 г. № 1 «Об утверждении Положения о порядке создания субъектов инновационной инфраструктуры» и Закона Республики Беларусь от 10 июля 2012 г. «О государственной инновационной политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь». В 2020 году в Республике Беларусь обеспечено функционирование 24 субъектов инновационной инфраструктуры, в том числе: 14 научно-технологических

парков; 9 центров трансфера технологий и Белорусского инновационного фонда.

Последний ЦТТ создан в марте 2020 года на базе учреждения образования «Барановичский государственный университет» как субъект инновационной инфраструктуры.

Среди основных видов деятельности ЦТТ, основанных на базе учреждений высшего образования,

в направлении развития предпринимательских компетенций следует отметить следующие:

- Содействие передаче технологий, знаний, навыков, методов в сферу производства и сферу оказания услуг между университетами, предприятиями и другими организациями.
- Консалтинг по вопросам финансирования инновационной деятельности. Консалтинг по поиску

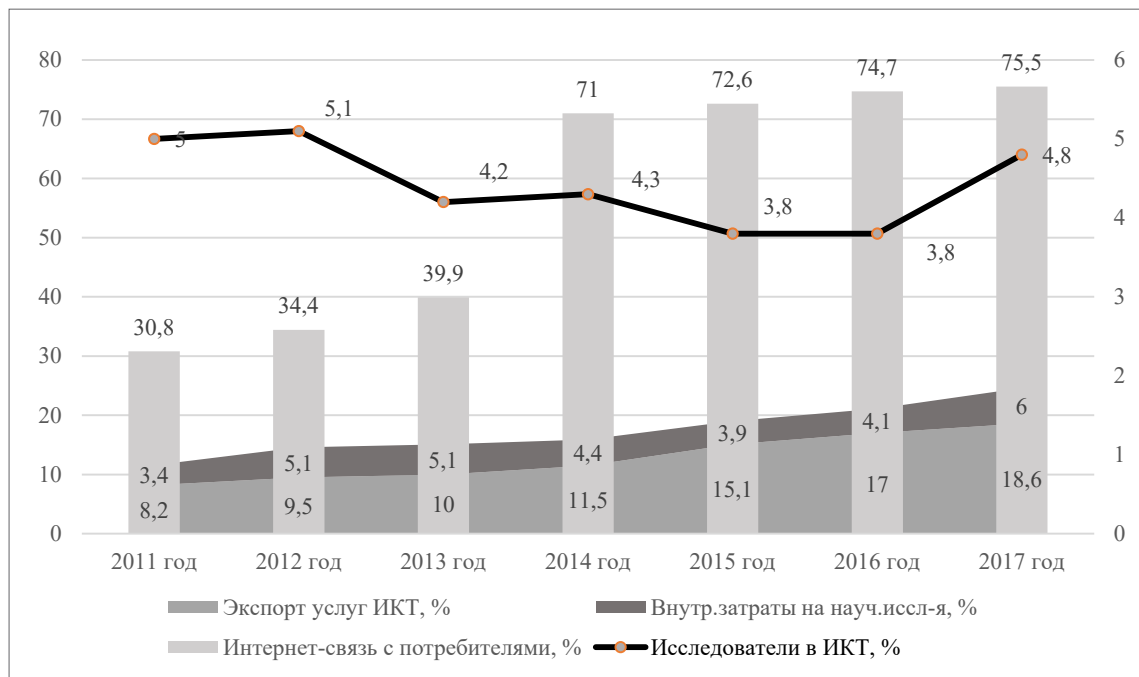

Рис. 1. Динамика отдельных удельных показателей развития цифровой экономики в Республике Беларусь за 2011–2017 гг., %

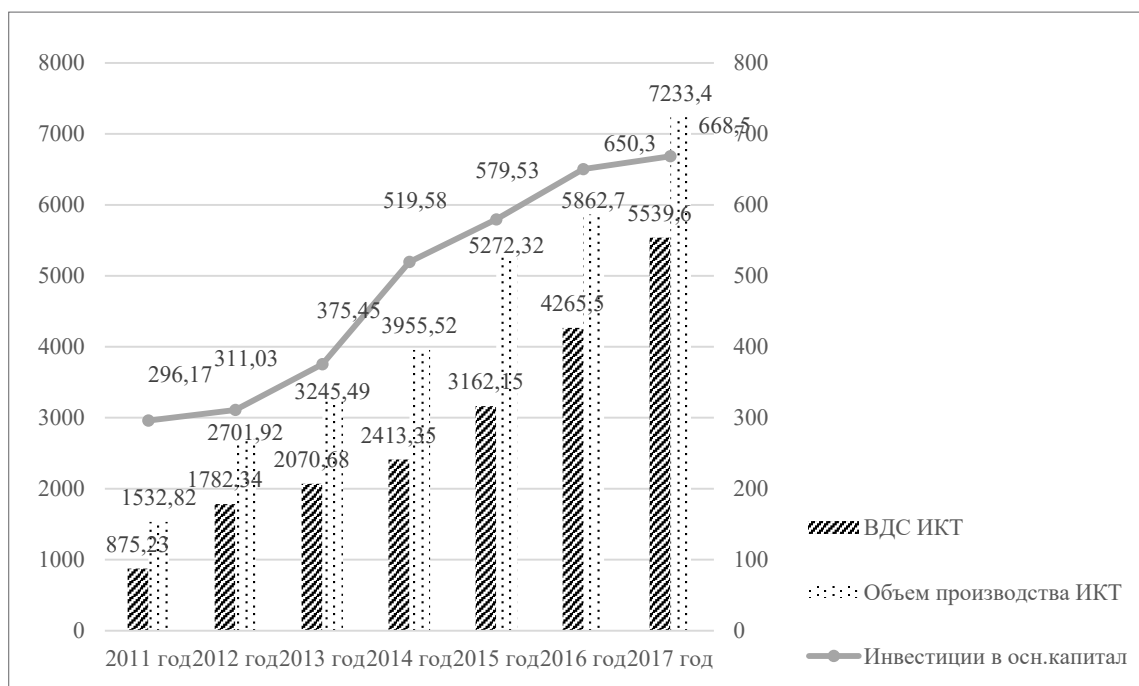

Рис. 2. Динамика отдельных стоимостных показателей развития цифровой экономики в Республике Беларусь за 2011–2017 гг., тыс. руб.

Рис. 3. Тренды в социальной-экономических системах стран

источников финансирования инновационной деятельности: инновационные проекты в рамках государственных и региональных программ, инновационных фондов и других.

- Оформление проектно-сметной документации, связанной с выполнением научных исследований;
- Оказание помощи в организации проведения научных исследований и другие.

По итогам проведенных исследований регионом-лидером является Минская область. Расчетные значения комплексного индекса — 0,5002. Регион является лидером по всем показателям инновационной деятельности технопарков.

Брестская область занимает второе место по комплексному индексу инновационной деятельности технопарков со значением показателя 0,1437 (рис. 4).

Согласно сформированной системе социально-экономических показателей хозяйственной деятель-

ности технопарков за 2014–2019 г. построим матрицу «Динамика-Превосходство» для определения наиболее эффективного периода развития субъектов инновационной инфраструктуры. В основу построения матрицы заложены динамический и долевого индекс, позволяющий интерпретировать уровень инновационной активности.

В представленной матрице выделены 4 квадранта: «Лидерство» (характеризующий значения исследуемых показателей выше среднего по темповому и долевого индексам), «Темповый приоритет» (включающий показатели со значением выше среднего по темпам роста и ниже среднего по долевого индексу), «Долевого приоритет» (включающий показатели со значением выше среднего значения по долевого индексу и ниже среднего по темповому), «Слабость» (включающий показатели, значения которых ниже среднего как по долевого так и по темповому индикатору) [1–2].

Одним из наиболее важных и перспективных направлений развития социально-экономического потенциала страны является инновационное молодежное предпринимательство с механизмом взаимодействия партнеров, реализации инструментов инновационной активности, развития интеллектуального потенциала партнеров, в том числе в международном векторе (рис. 5).

Заключение. Таким образом, развитие научно-инновационной инфраструктуры позволяет расширить трансфер технологий в сфере инновационного молодежного предпринимательства по следующим направлениям [3–5]:

Научно-исследовательские разработки: анализ инновационного развития областей, разработка предложений по совершенствованию инновационной политики региона и активизации инвестиционно-инновационной деятельности с учетом международного опыта; анализ технологических потребностей

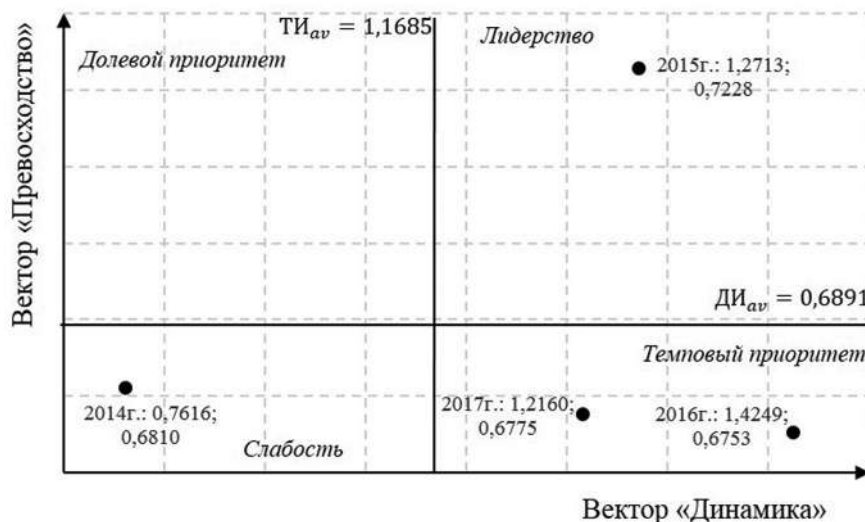

Рис. 4. Матрица инновационной активности НТП и ЦТТ «Динамика-Превосходство» за 2014–2019 г.

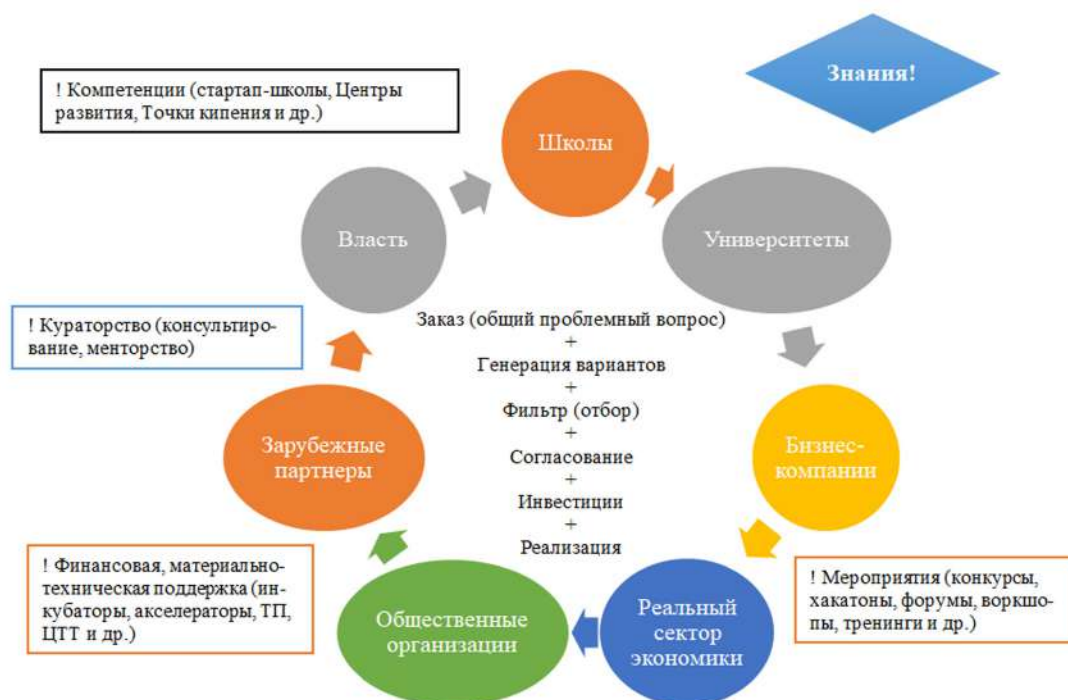

Рис. 5. Схема развития инновационного молодежного предпринимательства

организаций реального сектора экономики областей, разработка предложений по расширению объемов освоения в регионе наукоемкой продукции; аналитическое исследование проблем и перспектив инновационного развития периферийных территорий областей; разработка методического обеспечения прогнозирования устойчивого развития регионов (периферийных территорий); разработка перспек-

тивных направлений инновационного развития согласно перечню производственно-технологической потребности организаций областей;

Научно-технические, технологические разработки;

Проведение научно-практических мероприятий, организация информационно-коммуникационной платформы и другие разработки.

Литература

1. Klimuk V., Lazdins V. Interaction of education, science and business in terms of digital economy development // Proceedings of the 2019 International Conference «Economic science for rural development». Jelgava, LLU ESAF, 9–10 May 2019. PP. 37–48.

2. Климук В. Воздействие факторов производства на уровень развития регионов Северо-Западного федерального округа // Вестник Самарского государственного экономического университета. 2013. № 9 (107). Самара: Самарский гос. эконом. ун-т. С. 6–8.

3. Terziev V., Klimuk V. Impact of pandemic and post-pandemic factors on innovative development of industry // 19th RSEP International Economics, Finance & Business Conference — Virtual/Online 1–2 December 2020, Anglo-American University, Prague, Czechia, Review of Socio-Economic Perspectives RSEP, Ankara, Turkey. PP. 111–122, ISBN: 978-605-06961-6-5/December 2020.

4. Terziev V., Andreeva O., Georgiev M., Klimuk V. Dynamics of scientific results in the higher education // Proceedings of ADVED 2020—6th International Conference on Advances in Education 5–6 October 2020, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2020. PP. 335–347, ISBN: 978-605-06286-0-9.

5. Terziev V., Georgiev M., Klimuk V. Practical application Scorecard model to improve management of intangible assets // 19th RSEP International Economics, Finance & Business Conference — Virtual/Online 1–2 December 2020, Anglo-American University, Prague, Czechia, Review of Socio-Economic Perspectives RSEP, Ankara, Turkey. PP. 102–110, ISBN: 978-605-06961-6-5/December 2020.

Тучак Тетяна Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України

Тучак Татьяна Владимировна
кандидат экономических наук, доцент
Университет государственной фискальной службы Украины
Tuchak Tetyana
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
University of the State Fiscal Service of Ukraine

Моргуненко Артем Сергійович
студент
Університету державної фіскальної служби України
Моргуненко Артем Сергеевич
студент
Университета государственной фискальной службы Украины
Morhunenko Artem
Student of the
University of the State Fiscal Service of Ukraine

**ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ
ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ
ТРАНСФЕРТНОЕ ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ
ПОД ВЛИЯНИЕМ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
TRANSFER PRICING UNDER
THE INFLUENCE OF THE DIGITAL ECONOMY**

Анотація. В статті досліджено теоретичні засади та зарубіжну практику контролю за трансфертними цінами та практичні аспекти підвищення ефективності протидії агресивному податковому плануванню в еру цифрової економіки. Досліджено теоретичні питання формування ефективної трансфертної політики країн членів ОЕСР. Аналіз комплексу практичних заходів, щодо фіскального значення в регулюванні проблем оподаткування цифрової економіки.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, ОЕСР, цифрова економіка, принцип «витагнутої руки», податкові органи, розмивання податкової бази.

Аннотация. В статье исследованы теоретические основы и зарубежная практика контроля за трансфертными ценами и практические аспекты повышения эффективности противодействия агрессивному налоговому планированию в эру цифровой экономики. Исследованы теоретические вопросы формирования эффективной трансфертной политики стран-членов ОЭСР. Анализ комплекса практических мер по фискальному значению в регулировании проблем налогообложения цифровой экономики.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, ОЭСР, цифровая экономика, принцип «вытянутой руки», налоговые органы, размывание налоговой базы.

Summary. The article examines the theoretical foundations and foreign practice of control over transfer prices and practical aspects of improving the effectiveness of combating aggressive tax planning in the digital economy. Theoretical issues of forming an effective transfer policy of OECD member countries are studied. Analysis of a set of practical measures on fiscal importance in regulating the problems of taxation of the digital economy.

Key words: transfer pricing, OECD, digital economy, outstretched arm principle, tax authorities, tax base erosion.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки актуальним є фінансова діяльність транснаціональних корпорацій в еру цифрової економіки, які все частіше зафіксовані в використанні механізму агресивного податкового планування.

У сучасному світі міжнародний бізнес на 65% складається з операцій між підрозділами транснаціональних корпорацій [5, с. 12]. У зв'язку з цим питання щодо ефективності фіскальної політики у сфері трансфертного ціноутворення було впроваджено урядами низки розвинених країн світу з метою обмеження агресивного податкового планування транснаціональних корпорацій, які суттєво знижують базу оподаткування податком на прибуток корпорацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо трансфертного ціноутворення, досліджувала низка науковців, як вітчизняних так і зарубіжних, а саме: Г. Груберт, Е. Аткинсона, К. Вальтера, Дж. Фостера, Р. Танга, О. Чукліна, Р. Лещенко та інші.

Незважаючи на значні здобутки науковців, ґрунтовнішого дослідження потребують питання щодо застосування ефективної методології трансфертного ціноутворення в умовах діджиталізації, а також впливу цих процесів на цінову політику.

Метою статті є дослідження нововведень у сфері трансфертного ціноутворення (далі ТЦУ), виокремлення недоліків та можливих шляхів поліпшення механізму трансфертного ціноутворення для бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. Варто відзначити, що сьогодні система контролю за ТЦУ в Україні продовжує розвиватися, що підтверджено постійним вдосконаленням правової бази. Останнім прикладом служить прийнятий ВРУ на початку 2020 р. закон «Про внесення змін до ПКУ, щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві», в якому приділяють увагу питанням ТЦУ, зокрема впроваджується трирівнева структура звітності відповідно до плану BEPS (Base Erosion

and Profit Shifting — «Розмивання податкової бази і виведення доходів з-під оподаткування»).

За оцінками світової спільноти та світового банку [1], оскільки компанії у всіх секторах стають все більш цифровими, новий звіт ОЕСР в рамках «BEPS 2.0» може істотно вплинути на існуючі механізми трансфертного ціноутворення з метою контролю за виведенням прибутку з країн де утворюється додана вартість [4, с. 143].

Разом з тим імплементація закордонного досвіду сприятиме в Україні не лише покращенню економічного клімату, а й створюватиме можливість на етапі первинного аналізу щодо сегментації платників по шкалі ризиковості, тим самим покращуючи адміністративний процес.

Слід визнати, що сьогодні вітчизняне регулювання трансфертного ціноутворення не відповідає європейським стандартам. Українські платники податків переважно не використовують концепцію ОЕСР щодо застосування незалежного фінансового індикатору при визначенні своїх трансфертних цін, натомість у країнах ЄС переважає акцент на правозастосовну практику з певним запозиченням міжнародних напрацювань.

За даними ГУ ДПС в м. Києві серед методів трансфертного ціноутворення переважає метод чистого прибутку (код 301) близько 46,8% за 2019 рік (табл. 1), та 43,3% за 2018 рік (табл. 2) відповідно, що може свідчити про поверхневий аналіз з боку платників податків.

Важливим аспектом застосування цього методу, як найбільш сприятливого на даний момент для будь-якого виду діяльності є наявність сегментованої фінансової інформації, яка може ефективно визначати доходи, витрати та операційні витрати, а також деякі рахунки балансу за певними показниками, пов'язаними з операцією чи операціями, що підлягають перевірці.

У цьому сенсі в Керівних принципах ОЕСР зазначено, що витрати або доходи, які не пов'язані з контрольованою трансакцією, що перевіряється (перевірена трансакція), повинні бути виключені,

Рис. 1. Частка цифрової економіки у світовому ВВП, %
Джерело: [3]

Таблиця 1

Дані звітів щодо контрольованих операцій за 2019 рік

Код методу	Кількість поданих звітів	Відсоток від загальної кількості
301	257	39,24%
302	25	3,82%
303	18	2,75%
304	307	46,87%
305	6	0,92%
306	11	1,68%
Незазначений	31	4,73%

Джерело: побудовано автором

Таблиця 2

Дані звітів щодо контрольованих операцій за 2018 рік

Код методу	Кількість поданих звітів	Відсоток від загальної кількості
301	254	39,56%
302	46	7,17%
303	18	2,8%
304	278	43,3%
305	7	1,09%
306	4	0,62%
Незазначений	35	5,45%

Джерело: побудовано автором

якщо вони суттєво впливають на порівнянність з неконтрольованими операціями. Необхідно розраховувати на відповідний рівень сегментації фінансових даних платника податків під час визначення або перевірки прибутковості контрольованої операції [5, с. 215].

Після процесу консультацій з громадськістю Секретаріат ОЕСР представив уніфікований підхід, на зміну класичній практиці, яка передбачає п'ять методів ціноутворення з традиційним механізмом реалізації. Колегія ОЕСР прагне узгодити запропоновані рішення та представила пакет новацій щодо цифрової комерції, які прийдуть на зміну традиційній практиці. Запропоновані новації матимуть більше процедурного спрямування та спрощений характер, залишивши на задньому плані аспекти, що стосуються модифікації чинних податкових принципів та основ.

Отже, за ініціативою ОЕСР [5, с. 76] єдиний підхід трансфертного ціноутворення покликаний, щоб перерозподілити частину прибутку та відповідних податкових прав в країні і юрисдикції, де у міжнародних компаній є свої ринки. Передбачається, що міжнародні компанії, здійснюючи бізнес в місцях, де вони не існують фізично, будуть обкладатися податком в цих юрисдикціях шляхом створення нових правил, які передбачають:

- правила взаємозв'язку, що визначають місце сплати податку;
- правила розподілу частини прибутку, що підлягає оподаткуванню.

Цей уніфікований підхід передбачає так звану суму А, яка враховує розподіл податків на ринку територій для певних видів діяльності (цифрових та споживчих) за допомогою формулятивного підходу. Крім того, він передбачає суму В, яка враховує фіксовану винагороду за базові функції маркетингу, що здебільшого викликає суперечки між платниками податків та податковими адміністраціями. Дана альтернатива пропонується як свого роду механізм спрощення та полегшення адміністративного тягаря. Нарешті, він передбачає суму С, яка є ефективним та обов'язковим механізмом запобігання та вирішення суперечок, також дана сума включає будь-яку додаткову вигоду, яка в перевищує функції, зазначені в сумі В [4, с. 234].

Таким чином, необхідно готуватись до змін наявних методик та правил трансфертного ціноутворення, щодо співіснування механізму оподаткування доходів цифрової економіки (потенціалу цифрової трансформації) та традиційними підходами. Дані новації дозволять генерувати прибуток компаній в юрисдикції де створюється додана вартість, в наслідок чого, в розпорядженні держави опиниться ефективний податковий інструмент.

Література

1. Доклад о мировом развитии 2016 «Цифровые дивиденды». Всемирный банк. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf>.
2. Digital Spillover Measuring the true impact of the digital economy. Huawei, Oxford Economics. URL: https://www.huawei.com/minisite/gci/en/digital-spillover/files/gci_digital_spillover.pdf.
3. OECD Digital Economy Outlook 2017. OECD Publishing, 2017. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264276284-en>
4. OECD Transfer Pricing Guidelines for multinational Enterprises and Tax Administrations — Руководство организации по экономическому сотрудничеству и развитию (ОЭСЗ) «О трансфертном ценообразовании для транснациональных корпораций и налоговых органов» в редакции от 10 июля 2017 г. URL: <http://www.oecd.org/> (дата обращения: 18.03.2018).
5. PWC Global «International Transfer Pricing». URL: <https://www.pwc.com/gr/en/publications/assets/international-transfer-pricing-guide-2015-2016.pdf>

Скоромний Ярослав Ігорович

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури

Львівський університет бізнесу та права

Скоромный Ярослав Игоревич

кандидат юридических наук,

преподаватель кафедры судоустройства, прокуратуры и адвокатуры

Львовский университет бизнеса и права

Skoromnyy Yaroslav

PhD in Law,

Lecturer of the Department of Judiciary, Prosecution and Advocacy

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-4067-710X

DOI: 10.25313/2520-2057-2021-1-6835

ПОРУШЕННЯ ПРИСЯГИ ЯК ПІДСТАВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ

НАРУШЕНИЕ ПРИСЯГИ КАК ОСНОВАНИЕ КОНСТИТУЦИОННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУДЬИ

BREACH OF THE OATH AS A BASIS FOR THE CONSTITUTIONAL RESPONSIBILITY OF A JUDGE

Анотація. У статті розкрито основні засади притягнення судді до конституційної відповідальності внаслідок порушення присяги як головної підстави цього виду відповідальності. Встановлено, що законодавче та нормативно-правове забезпечення процедури та особливостей притягнення суддів до юридичної відповідальності регулюється такими документами, як Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про Вищу раду правосуддя», Конституція України, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції», Європейська хартія про закон «Про статус суддів», Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, Закон України «Про запобігання корупції», Кодекс суддівської етики. З'ясовано, що звільнити суддю з посади має право тільки Вища рада правосуддя відповідно до процедури та ухваленого рішення про звільнення судді із посади. Доведено, що систематичне нехтування обов'язками, яке аж ніяк не є сумісним із статусом судді, чи виявлення невідповідності судді займаній ним посаді, виступає вагомою підставою стосовно звільнення судді із посади. Визначено, що під конституційною відповідальністю судді слід розуміти конституційне провадження щодо проведення розслідувань та притягнення судді до відповідальності внаслідок порушення ним положень Конституції України та інших законів. Встановлено, що звільнення судді із посади внаслідок порушення ним присяги належить до підстав притягнення судді до конституційно-правової відповідальності. З'ясовано, що основними видами проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги, виступають: 1) вчинення таких діянь (дій), які заплямовують їх звання, та створюють сумнів щодо неупередженості, об'єктивності і незалежності їх професійної діяльності, що у перспективі впливає на бачення чесності та непідкупності органів судової влади; 2) недодержання ними обмежень і вимог, визначених у Законі України «Про запобігання корупції»; 3) навмисне затягування термінів розгляду судової справи, які визначені законодавством; 4) порушення морально-етичних принципів поведінки.

Ключові слова: конституційна відповідальність, присяга, правосуддя, суддя.

Аннотация. В статье раскрыты основные принципы привлечения судьи к конституционной ответственности вследствие нарушения присяги как главной основания этого вида ответственности. Установлено, что законодательное и нормативно-

правовое обеспечение процедуры и особенностей привлечения судей к юридической ответственности регулируется следующими документами, как Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей», Закон Украины «О Высшем совете правосудия», Конституция Украины, Решение Конституционного Суда Украины по делу по конституционному представлению 53 народных депутатов Украины относительно соответствия Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О Высшем совете юстиции», Европейская хартия о законе «о статусе судей», Вывод № 3 Консультативного совета европейских судей во внимание Комитета министров совета Европы о принципах и правил, регулирующих профессиональное поведение судей, в частности, вопросы этики, несовместимой поведения и беспристрастности, Закон Украины «О предотвращении коррупции», Кодекс судейской этики. Выяснено, что уволить судью с должности имеет право только Высший совет правосудия в соответствии с процедурой и принятого решения об освобождении судьи от должности. Доказано, что систематическое пренебрежение обязанностями, которое отнюдь не является совместимым со статусом судьи, выявления несоответствия судьи занимаемой им должности, выступает веским основанием об освобождении судьи от должности. Определено, что под конституционной ответственностью судьи следует понимать конституционное производство по проведению расследований и привлечения судьи к ответственности вследствие нарушения им положений Конституции Украины и других законов. Установлено, что освобождение судьи от должности в результате нарушения им присяги относится к оснований привлечения судьи к конституционно-правовой ответственности. Установлено, что основными видами проступков, совершенных судьями в контексте нарушения присяги, выступают: 1) совершение таких деяний (действий), которые запятнывают их звания, и создают сомнение в беспристрастности, объективности и независимости их профессиональной деятельности, в перспективе влияет на видение честности и неподкупности органов судебной власти; 2) несоблюдение ими ограничений и требований, определенных в Законе Украины «О предотвращении коррупции»; 3) умышленное затягивание сроков рассмотрения судебного дела, определенные законодательством; 4) нарушение морально-этических принципов поведения.

Ключевые слова: конституционная ответственность, присяга, правосудия, судья.

Summary. The article reveals the basic principles of bringing a judge to constitutional responsibility due to violation of the oath as the main basis for this type of responsibility. It has been established that legislative and regulatory support of the procedure and peculiarities of bringing judges to legal responsibility is regulated by the following documents, as the Law of Ukraine «On the Judicial System and the Status of Judges», the Law of Ukraine «On the High Council of Justice», the Constitution of Ukraine, the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of 53 People's Deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with certain provisions of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice», the European Charter on the Law «On the Status of Judges», Conclusion No. 3 of the Consultative Council of European Judges into account of the Committee of Ministers of the Council of Europe on and the rules governing the professional conduct of judges, in particular, issues of ethics, incompatible behavior and impartiality, the Law of Ukraine «On the Prevention of Corruption», the Code of Judicial Ethics. It was found that only the High Council of Justice has the right to dismiss a judge from office in accordance with the procedure and the decision to dismiss the judge from office. It has been proved that systematic neglect of duties, which is by no means compatible with the status of a judge, revealing a judge's inadequacy to his position, serves as a good reason for dismissing a judge from office. It has been determined that the constitutional responsibility of a judge should be understood as constitutional proceedings for conducting investigations and bringing a judge to justice due to his violation of the provisions of the Constitution of Ukraine and other laws. It has been established that the dismissal of a judge from office as a result of his violation of the oath is one of the grounds for bringing the judge to constitutional and legal responsibility. It has been established that the main types of misconduct committed by judges in the context of breaking the oath are: 1) committing such acts (actions) that tarnish their titles and create doubts about the impartiality, objectivity and independence of their professional activities, in the long term affects the vision of honesty and the integrity of the judiciary; 2) their failure to comply with the restrictions and requirements specified in the Law of Ukraine «On the Prevention of Corruption»; 3) deliberately delaying the time limits for the consideration of a court case, determined by legislation; 4) violation of moral and ethical principles of behavior.

Key words: constitutional responsibility, oath, justice, judge.

Постановка проблеми. Дослідження доводять, що актуальність проблематики притягнення суддів до юридичної відповідальності зумовлена впливом низки правових та суспільно-політичних факторів. Своєю чергою, досить поширеними на сьогодні виступають випадки несумлінного виконання судьями посадових обов'язків. Окрім того, поширеними є також ситуації, за яких судді виступають учасниками корупційних правопорушень. Зазначені проблеми визначають недосконалість вітчизняної судової влади та вказують на те, що не

у всіх випадках на посаду судді обираються особи, які наділені високим рівнем моральних цінностей та мають незаплямовану репутацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням ключових засад та розкриттям проблематики притягнення суддів до юридичної відповідальності працюють О. А. Банчук, Л. Є. Виногорова, А. В. Малярєнко [1], Ю. А. Тихомиров [2] та інші.

Разом з тим, законодавче та нормативно-правове забезпечення процедури та особливостей притягнення суддів до юридичної відповідальності

регулюється такими основними документами, як: 1) Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3]; 2) Закон України «Про Вищу раду правосуддя» [4]; 3) Конституція України [5]; 4) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» [6]; 5) Європейська хартія про закон «Про статус суддів» [7]; 6) Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» [8]; 7) Закон України «Про запобігання корупції» [9]; 8) Кодекс суддівської етики [10].

З огляду на досліджувану проблематику, притягнення суддів до юридичної відповідальності і законодавче та нормативно-правове її регулювання, представлене у джерелах [1–10], не до кінця вивченими залишаються питання притягнення суддів до конституційної відповідальності як одного із видів юридичної відповідальності суддів.

Мета статті. Метою статті є розкрити основні засади притягнення судді до конституційної відповідальності внаслідок порушення присяги як головної підстави цього виду відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення тенденцій розвитку судової влади в Україні засвідчує, що судова реформа, проведена у 2010 році, відобразила значні покращення у напрямку встановлення та усунення правопорушень (діянь, бездіяльності) зі сторони суддів. Особливо проведення реформи відобразилося на алгоритмі звільнення суддів із посади внаслідок порушення ними присяги. З огляду на те, в той час, а саме в 2010 році Вищою радою правосуддя (на той час Вищою радою юстиції) було звільнено із посади 39-ть суддів через порушення ними присяги [11]. У тому році кількість звільнених суддів з посади була доволі рекордною, порівняно із попередніми роками.

Статтею 112 «Загальні умови звільнення судді з посади» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] зазначається, що звільнити суддю з посади має право тільки Вища рада правосуддя відповідно до процедури та ухваленого рішення про звільнення судді із посади, визначених у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» [4].

Окрім того, відповідно до статті 115 «Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] систематичне нехтування обов'язками, яке аж ніяк не є сумісним із статусом судді, чи виявлення невідповідності судді займаній ним посаді, виступає вагомою підставою стосовно звільнення судді із посади.

Водночас статтею 126 Конституції України [5] також зазначається, що підставою звільнення судді із посади виступає учинення ним дисциплінарного проступку, систематичного або грубого нехтування покладеними на нього обов'язками, які не можуть бути сумісні займаній ним посаді та не відповідають положенням, визначеним у статусі його як судді.

Згідно статті 3 «Повноваження Вищої ради правосуддя» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [4] ухвала рішення про звільнення судді із посади входить до повноважень Вищої ради правосуддя.

Поряд з тим, статтею 57 «Присяга судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] визначено текст присяги, зокрема те, що особа, яка призначається на посаду судді, зобов'язується українському народові незалежно, безсторонньо, справедливо, об'єктивно, неупереджено і кваліфіковано проводити правосуддя іменем держави та керуватись, при цьому, принципом верховенства права, підкорятись тільки закону, сумлінно та із чесністю виконувати покладені на нього обов'язки та здійснювати повноваження, дотримуватись, при цьому, принципів та правил етичної поведінки судді, та не вчиняти дій (діянь), які порочать звання його як судді та/чи підривають авторитетність правосуддя.

Складення присяги суддею відбувається на урочистій церемонії за присутності Президента України. Разом з тим, запрошення на церемонію присяги судді отримують Голова Верховного Суду, Голова Вищої ради правосуддя, Голова Ради суддів України і Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (відповідно до статті 57 «Присяга судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3]).

Акцентуючи увагу на змісті тексту присяги судді, А. В. Маляренко зазначає, що суддя зобов'язується в суворому порядку додержуватись морально-етичних засад і поводитись гідно та порядно відповідно до високої посади, яку він займає, оскільки він бере на себе обов'язок відправляти правосуддя [1, с. 27].

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» дотримання присяги суддею виступає для нього обов'язком.

Що стосується конституційної відповідальності судді, то відповідно до трактування, представленого у юридичних джерелах, під цим поняттям слід розуміти конституційне провадження щодо проведення розслідувань та притягнення судді до відповідальності внаслідок порушення ним положень Конституції України та інших законів [2, с. 320].

Таким чином, звільнення судді із посади внаслідок порушення ним присяги належить до підстав притягнення судді до конституційно-правової від-

повідальності. З огляду на такі обставини виникає зміна у правовому статусі судді. При цьому, підстави та процедура застосування до них положень, визначених у законодавчих актах, повинні бути однозначними та чіткими і довільно не трактуватись.

За міжнародними стандартами основна позиція в контексті правового визначення підстав націлена на накладення на суддів відповідальності. До прикладу, Європейською хартією про закон «Про статус суддів» [7], зокрема п. 5.1 «Відповідальність» зазначено, що підстави, якими визначається процедура звільнення судді мають бути чіткими та конструктивними.

Разом з тим, відповідно до Висновку № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» [8], кожна країна повинна мати такий закон чи первинні правові положення, якими насамперед регулюватиме поведінку суддів та застосовуватиме до них такі норми, які найточніше відобразатимуть особливості застосування дисциплінарних стягнень.

Слід відмітити, що порушення присяги суддею, що здійснює правосуддя у адміністративному суді, може настати і у тому випадку, коли ним не виконуються обов'язки, визначені нормами процесуального законодавства щодо посади, яку він обіймає.

Дослідження доводять, що ні в законодавчих документах (зокрема Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [3] та Законі України «Про Вищу раду правосуддя» [4]), ані в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» [6] немає чіткого встановлення критеріїв кваліфікації проступків суддів, зокрема тих проступків, які належать до порушення ними присяги. Визначення змісту таких критеріїв можливе за рахунок аналізування інших законодавчих та нормативно-правових документів, вимог та стандартів міжнародно-правових документів, а також вивчення судової практики.

З огляду на те, виникає необхідність у більш детальному аналізі основних видів проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги. Так, до таких видів проступків згідно інформації, поданої у [12], належить вчинення суддею таких діянь (дій), які заплямовують його звання, та створюють сумнів щодо неупередженості, об'єктивності і незалежності його професійної діяльності, що у перспективі впливає на бачення чесності та непідкупності органів судової влади (відповідно до статті 106 «Підстави дисциплінарної відповідальності судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] однією із основних підстав, за яке

передбачено притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, виступає допущення суддею такої поведінки, яка насамперед порочить його звання судді та/чи суттєво підриває авторитетність системи правосуддя, а особливо щодо чесності, моралі, непідкупності судді, спеціально визначеного способу життя, який насамперед відповідає його статусу).

Окрім підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, яка окреслена вище, суддю також можна притягти до дисциплінарної відповідальності за [3]:

- незаконну відмову у доступі до здійснення правосуддя;
- значне порушення норм та вимог процесуального законодавства внаслідок проведення правосуддя;
- не встановлення мотивів у судовому рішенні щодо ухвалення чи відхилення фактів, наданих сторонами, стосовно виникнення між ними спору;
- недотримання умов відкритості та гласності судового процесу;
- недотримання умов рівності усіх сторін судового процесу перед судом та законом, порушення наданої їм свободи у представленні доказів та доведенні їх переконливості перед судом;
- ненадання обвинуваченій стороні судового процесу права на її захист, а також перешкоджання дотримання прав інших сторін судового процесу;
- затягування розгляду судової справи та/чи не реалізацію заходів щодо належного розгляду судової справи в період визначеного законом терміну;
- навмисне чи через недбалість допущення порушень прав людини та основоположних свобод внаслідок ухвалення судового рішення;
- недодержання вимог щодо нерозголошення таємниці, яка перебуває під охороною закону, зокрема таємниці нарадчої кімнати чи інформації, яка є відомою на час розгляду відповідної судової справи в закритому засіданні;
- ненадання інформації Генеральному прокурору та Вищій раді правосуддя про діяльність стосовно проведення правосуддя, а також про звертання учасників судового процесу та/чи інших осіб, які уповноважені виконувати функції держави, щодо конкретних судових справ;
- ненадання інформації Раді суддів України щодо ситуації настання реального або потенційного конфлікту інтересів безпосередньо судді (за винятком випадків, коли не є можливим врегулювання такого конфлікту інтересів відповідно до порядку, що визначений положеннями процесуального законодавства);
- перешкоджання реалізації процесу проведення правосуддя іншими суддями;
- ненадання чи невчасне надання інформації, необхідної для оприлюднення декларації особи, що уповноважена виконувати покладені на неї функції держави чи функції органів місцевого самоврядування, відповідно до процедури, що

- визначена у законодавчих положеннях стосовно запобігання корупції;
- не відображення у декларації особи, що уповноважена виконувати покладені на неї функції держави чи функції органів місцевого самоврядування, інформації відповідно до процедури, що визначена у законодавчих положеннях стосовно запобігання корупції;
 - відображення у декларації особи, що уповноважена виконувати покладені на неї функції держави чи функції органів місцевого самоврядування, свідомо недостовірної інформації чи навмисне не відображення інформації, що визначена у законодавчих положеннях стосовно запобігання корупції;
 - використання статусу з ціллю незаконного одержання матеріальних благ чи іншої вигоди, однак, якщо такий проступок не містить у собі складу злочину чи кримінального проступку;
 - допущення вчинення суддею недобросовісної поведінки, зокрема внаслідок здійснення ним чи членам його сім'ї таких витрат, які значно перевищують рівень доходів судді та рівень доходів членів його сім'ї;
 - ненадання даних чи надання свідомо неправдивих даних відповідно до законної вимоги на них члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і/чи члена Вищої ради правосуддя, зокрема у ситуації недотримання визначених законодавством термінів надання таких даних;
 - не проходження курсів підвищення кваліфікації згідно із направленням, визначеним органом, який проводить дисциплінарне провадження стосовно судді, у Національній школі суддів України, чи не проходження визначеного у перспективі кваліфікаційного оцінювання стосовно відзначення здатності судді проводити правосуддя у суді, чи не підтвердження здатності судді проводити правосуддя у суді згідно результатів кваліфікаційного оцінювання;
 - встановлення вини у вчиненні ним корупційного правопорушення чи правопорушення, що пов'язане із корупцією відповідно до випадків, визначених законодавством;
 - ненадання чи невчасне надання декларації родинних зв'язків відповідно до порядку, встановленого законодавством;
 - свідоме надання у декларації родинних зв'язків недостовірних даних;
 - ненадання чи невчасне надання декларації доброчесності відповідно до порядку, встановленого законодавством;
 - свідоме надання у декларації доброчесності судді недостовірних даних.

Дослідження доводять, що на сьогодні трактування змісту поняття «порушення присяги» чітко розкривається судовою практикою. Так, до прикладу, вивчення практики Вищого адміністративного

суду України, тобто суду першої інстанції, який розглядає справи щодо оскарження актів Президента України, Верховної Ради України та Вищої ради правосуддя, якими визначаються особливості та підстави звільнення суддів із посади внаслідок порушення ними присяги, засвідчує, що оцінка оскаржених рішень Вищою радою правосуддя стосовно порушення суддями присяги проводиться Вищим адміністративним судом України індивідуально із встановленням конкретних ознак правопорушення, якщо вони існують, чи виявленням відсутності таких правопорушень. З огляду на те, Вищим адміністративним судом України зазначено, що в основі проступку порушення присяги суддями лежить: 1) порушення вимог та правил підсудності; 2) необґрунтоване застосування заходів та методів стосовно забезпечення позову; 3) порушення норм процесуального законодавства; 4) вчинки, які засвідчують несумлінне та нечесне виконання службових обов'язків у ході здійснення правосуддя та прийняття судових рішень.

Разом з тим, Вищим адміністративним судом України не визначено того, що порушення присяги суддями виступає порушенням норм процесуального законодавства та/чи матеріального законодавства у випадку, коли не встановлено фактів у ході розгляду судової справи стосовно умисного порушення суддями законодавства чи несумлінне та неупереджене виконання ними посадових обов'язків [13].

Аналізування підстав притягнення суддів до відповідальності через порушення ними присяги, визначених Вищим адміністративним судом України, дозволяє виділити основні ознаки такого проступку, зокрема: 1) прямиї умисел суддів, тобто у ситуації ухвалення ними судового рішення має бути чітке розуміння протиправності їхніх діянь чи бездіяльності із передбаченням можливого настання негативних наслідків; 2) порушення суддями правил безстороннього розгляду судової справи, тобто у ситуації, коли судді свідомо порушують та ігнорують права та законні інтереси інших сторін судового процесу, стаючи на сторону однієї із них; 3) значний негативний вплив, спричинений діями чи бездіяльністю суддів, внаслідок чого настало порушення прав та законних інтересів окремих осіб чи держави загалом.

Серед інших основних видів проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги, слід також виділити недодержання ними обмежень і вимог, визначених у Законі України «Про запобігання корупції» [9]. Положеннями цього Закону визначено правові і організаційні аспекти діяльності системи запобігання та протидії корупції, процедуру застосування різних антикорупційних превентивних механізмів та правила стосовно усунення (нейтралізації) наслідків корупційних злочинів (правопорушень). Разом з тим, цим документом визначається ряд обмежень для суддів, як посадових

осіб органів судової влади, стосовно використання ними службових повноважень.

Відповідно до ч. 1 статті 3 «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону» Закону України «Про запобігання корупції» [9] положення щодо запобігання та протидії корупції поширюються на суддів, суддів Конституційного Суду України, Голову та заступника Голови, членів, інспекторів та посадових осіб секретаріату Вищої ради правосуддя, Голову, заступника Голови, членів та інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадових осіб Державної судової адміністрації України, присяжних (на момент виконання ними, покладених на них обов'язків, у суді).

Що стосується несумісності суддів, то відповідно до статті 54 «Вимоги щодо несумісності» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3], перебування судді на посаді є несумісне із здійсненням професійної діяльності в законодавчому чи виконавчому органі державної влади або органах місцевого самоврядування. Судді також не мають права поєднувати професійну діяльність із адвокатською чи підприємницькою діяльностями, перебувати на інших оплачуваних посадах чи здійснювати іншу оплачувану діяльність, за винятком викладацької, творчої чи наукової, перебувати у керівному складі органу, наглядової ради організації чи підприємства, основною метою яких виступає отримання прибутку.

Ще одним видом проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги, виступає навмисне затягування термінів розгляду судової справи, які визначені законодавством. Основна особливість цього проступку полягає у легкості його встановлення, тому що терміни розгляду судової справи чітко окреслені нормами процесуального законодавства. Особливим виступає той факт, що за недодержання термінів розгляду судової справи, визначених законодавством, суддю можна притягнути до відповідальності. Проте тут слід відмітити, що не завжди за порушення термінів розгляду судової справи, суддю можна звільнити із посади. Насамперед за таке діяння законодавством передбачено накладення на суддю дисциплінарного стягнення.

Порушення морально-етичних принципів поведінки суддею також виступає одним із видів проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги. Так, відповідно до статті 58 «Етика судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [3] особливості етичної поведінки суддів чітко визначені у Кодексі суддівської етики, які затверджені з'їздом суддів України відповідно до пропозиції Ради суддів України.

Так, згідно положень Кодексу суддівської етики [10], суддя:

- має виступати прикладом сумлінного дотримання вимог закону та принципу верховенства права, присяги, даної, вступаючи на посаду судді;

- повинен додержуватися високого рівня стандартів поведінки з ціллю посилення довіри громадян до чесності, неупередженості, незалежності та справедливості суду;
- повинен уникати різного роду незаконного впливу на його діяльність як судді у ході здійснення ним правосуддя та прийняття (ухвалення) судового рішення;
- посадове становище не повинен використовувати у особистих цілях або інтересах, а також не дозволяти вчинювати таких діянь іншим;
- максимально націлити особисті зусилля на формування про нього думки у громадян, як законослухняної, розсудливої і поінформованої посадової особи;
- не порушувати правил етичної поведінки, оскільки їх порушення виступатиме підставою притягнення його до дисциплінарної відповідальності;
- повинен неупереджено та старанно виконувати службові обов'язки і вживати всіх можливих заходів задля здобуття ґрунтовніших особистих знань і вдосконалення практичних навиків;
- здійснювати правосуддя відповідно до порядку та процедури, визначених процесуальним законодавством;
- ввічливо, тактовно, із витримкою та повагою ставитися до учасників судового процесу і інших осіб;
- професійно та незалежно виконувати посадові обов'язки, базуватись на фактах, особистій оцінці доказів, розуміти та керуватись законом, справедливо розглядати судові справи у суді;
- не допускати випадків неповаги до людини з позиції ознак її раси, національності, соціально-економічного становища, статі, політичних поглядів, релігії, фізичних вад;
- із повагою ставитися до права на інформацію щодо судового розгляду справи, однак не допускати до порушення принципу гласності судового процесу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. За результатами опрацювання джерел [1–14] розкрито основні засади притягнення судді до конституційної відповідальності внаслідок порушення присяги як головної підстави цього виду відповідальності. Окрім того, встановлено, що:

- законодавче та нормативно-правове забезпечення процедури та особливостей притягнення суддів до юридичної відповідальності регулюється такими документами, як Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про Вищу раду правосуддя», Конституція України, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції», Європейська хартія про закон «Про статус суддів», Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів

- та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності», Закон України «Про запобігання корупції», Кодекс суддівської етики;
- звільнити суддю з посади має право тільки Вища рада правосуддя відповідно до процедури та ухваленого рішення про звільнення судді із посади;
 - систематичне нехтування обов'язками, яке аж ніяк не є сумісним із статусом судді, чи виявлення невідповідності судді займаній ним посаді, виступає вагомою підставою стосовно звільнення судді із посади;
 - підставою звільнення судді із посади виступає учинення ним дисциплінарного проступку, систематичного або грубого нехтування покладеними на нього обов'язками, які не можуть бути сумісні займаній ним посаді та не відповідають положенням, визначеним у статусі його як судді.
 - під конституційною відповідальністю судді слід розуміти конституційне провадження щодо проведення розслідувань та притягнення судді до відповідальності внаслідок порушення ним положень Конституції України та інших законів;
 - звільнення судді із посади внаслідок порушення ним присяги належить до підстав притягнення судді до конституційно-правової відповідальності;
 - порушення присяги суддею, що здійснює правосуддя у адміністративному суді, може настати і у тому випадку, коли ним не виконуються обов'язки, визначені нормами процесуального законодавства щодо посади, яку він обіймає;
 - основними видами проступків, вчинюваних суддями в контексті порушення ними присяги, виступають: 1) вчинення суддею таких діянь (дій), які заплямовують його звання, та створюють сумнів щодо неупередженості, об'єктивності і незалежності його професійної діяльності, що у перспективі впливає на бачення чесності та невідчужності органів судової влади; 2) недодержання ними обмежень і вимог, визначених у Законі України «Про запобігання корупції»; 3) навмисне затягування термінів розгляду судової справи, які визначені законодавством; 4) порушення морально-етичних принципів поведінки суддею;
 - ні в законодавчих документах, а ні в рішеннях Конституційного Суду України немає чіткого встановлення критеріїв кваліфікації проступків суддів, зокрема тих проступків, які належать до порушення ними присяги.
- Перспективи наступних досліджень* полягають у ґрунтовному вивченні і розкритті ключових засад накладення на суддів юридичної відповідальності, що регулюються положеннями та нормами діючого законодавства.
- Подяки.* Автор висловлює особливу подяку *Скриньковському Руслану Миколайовичу*, кандидату економічних наук, професору, професору кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права», за окремі консультації і деякі конструктивні поради в процесі написання наукової статті.

Література

1. Маляренко А. В. Про присягу судді та відповідальність за її порушення // Вісник Верховного Суду України. 2012. № 2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_2_8
2. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. М.: Юринформцентр, 2001. 355 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11.03.2011 р. № 2рп/2011 (Справа N 1-4/2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-11#Text>
7. Європейська хартія про закон «Про статус суддів»: Міжнародний документ від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236
8. Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності від 19.11.2002 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU02286>
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
10. Кодекс суддівської етики: Затверджено Рішенням XI (чергового) з'їзду суддів України від 22.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13/sp:java-:max10>

11. Інформація про результати діяльності Вищої ради юстиції за 2011 рік: дані Вищої ради юстиції. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <http://www.vru.gov.ua/statistics>

12. Офіційний вісник України. Законодавство України // Офіційний вебпортал Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b19>

13. Практика розгляду Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції справ щодо оскарження актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції про звільнення суддів у зв'язку з порушенням присяги судді: узагальнення судової практики ВАС України. URL: <http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/uzagalnennya>

14. Skoromnyy Y., Skrynkovsky R. Lustration as a Particular Procedure for Bringing a Judge to Justice in Ukraine // Path of Science. 2020. Vol. 6, No 11. Pp. 1001–1009 (in Ukr.). doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.64-1>

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 1 (101)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2021

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 31.01.2021. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 6,74. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.